

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XI. ÉVFOLYAM 2–3. SZÁM 29.

2011.

Kortés-tál

(Helytörténeti Gyűjtemény)
(dr. Németh László ajándéka)

A Brázay-villa Tüdős Klára "Fény és árnyék" című filmjében, 1943 nyarán
(Eiben István felvétele)

A villa 2008 áprilisában
(Zoltai Péter felvétele)

Felelős szerkesztő:
BAÁN BEÁTA

Szerkesztőségi titkár:
TÓTH GYÖRGYI

Nyelvi lektor:
Dr. RÁCZ JÁNOS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

Szöveggondozás:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
IGLÓI JÁNOS

Ára: 300 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat
megjelenik évenként háromszor.

Szerkesztőség:
8230 Balatonfüred, Arany János u. 12.
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomás:
I+G Nyomda
Balatonfüred

ISSN 1587-9399

TARTALOM

Elek Miklós: TÍZ ÉVES A FÜREDI HISTÓRIA	2
Németh László: KOSSUTH FERENC BALATONFÜREDEN	4
Némethné Rác Lídia: EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL .... 100 ÉVE HALT MEG DR. ENGEL GYULA.....	6
Engel Gyula: ANGOLOSAN	7
Z. Karkovány Judit: AZ ARÁCSI BRÁZAY VILLA ÉS A BRÁZAY KERTGAZ- DASÁG.....	9
Karácsony Sándor, ifj.: TÖREDÉKEK EGY MÚLT SZÁZADI FÜREDI ÉLETMENTŐ HAJÓSRÓL	14
Sibalszky Zoltán: BALATONFÜREDI EMLÉK-MOZAIKOK	18
Tarnai Katalin: RÉGI (ARÁCSI) CSIBÉSZEK.....	20
Kupcsik Gáborné: TORTA ÉS SÜTEMÉNYEK A RÉGI BALATONFÜRED- RŐL	25
Tóth-Bencze Tamás: KIEGÉSZÍTÉS CHURCHILL ÉS KARÁDY FÜREDI RO- MÁNCÁHOZ	28
Elek Miklós: 25 ÉVE HUNYT EL BÁLINT JÁNOSNÉ, „TONCSI- KA”	29
Szenfnerné Varga Anikó: BESZÁMOLÓ A HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET 2010-ES TEVÉKENYSÉGÉRŐL.....	30
ADOMÁNYOZÓK.....	32

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy lemond-
tak tiszteletdíjukról, szerzői jogdíjukról.

E számunk szerzői:

Elek Miklós, ny. könyvtáros, Bfüred
Dr. Engel Gyula†, orvos, Bfüred
Karácsony Sándor, közigazdász, Budapest
Kupcsik Gáborné, vállalkozó, Veszprém
Dr. Németh László, ny. jogász, Budapest
Némethné Rác Lídia, ny. könyvtáros, Bfüred
Sibalszky Zoltán, villamosmérnök, Budapest
Szenfnerné Varga Anikó, ny. pedagógus, Bfüred
Tarnai Katalin, művelődésszervező, Bfüred
Tóth-Bencze Tamás, könyvtáros, Bfüred
Z. Karkovány Judit, ny. középiskolai tanár,
Budapest

ELEK MIKLÓS

TÍZ ÉVES A FÜREDI HISTÓRIA

A Füredi História legfrissebb számának megjelenése alkalmat nyújt arra, hogy megemlékezzünk a folyóirat egy évtizedes fennállásáról. December 18-án lesz 10 éve, hogy megjelent az első szám, amit a maival együtt 28 szám követett, összesen 852 oldal terjedelemben. Korábban is voltak tervek, elképzelések (Zákonyi Ferenc, Szekér Ernő, Németh Ákosné) egy rendszeresen megjelenő helytörténeti kiadványra, de anyagi lehetőségek híján nem valósulhatott meg. Az első szám kiadásához a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány pályázatán nyert összeg és a Balatoni Szövetség támogatása adta meg az alapot. A folyóirat felelős kiadói az Aranyhíd Kulturális Szolgáltató Intézet és a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület akkori vezetői, Sárköziné Sárovits Hajnalka könyvtárigazgató és Prof. Dr. Horváth Mihály elnök, a felelős szerkesztő Elek Miklós, a szerkesztőbizottság tagjai Baán Beáta és dr. Dibusz László voltak. A 3. számtól a szerkesztőbizottság kibővült Németh Ákosnéval, a 4. számtól dr. Rácz Jánossal, a 10. számtól – dr. Dibusz László halálával – Z. Karkovány Judittal. Elek Miklós felelős szerkesztő nyugdíjba vonulása után (2008), a 18. számtól a felelős szerkesztő Baán Beáta lett. A 19. számtól a szerkesztőbizottság kibővült dr. Ács Annával. A 25. számtól kivált a szerkesztőbizottságból Elek Miklós, majd a szerkesztőbizottság megszűnt, és szaklektori rendszer lépett a helyébe.

A folyóirat szerzői a helyi és Füredről elszármazott kutatók, helytörténészek, visszaemlékezők, vagy a más városok közgyűjteményeiben dolgozó szakemberek, akik munkájuk során kerültek kapcsolatba Füreddel és a Füredi Históriaival. Foglalkozásuk igen különböző: muzeológus, orvos, levéltáros, kertészmérnök, pedagógus, MÁV főfelügyelő, könyvtáros, nyelvész, üzemmérnök, népművelő, főiskolai tanár, technikus, nyomdász, ny. polgármester, vízművezető, geográfus, erdőmérnök, egyetemi tanár, kereskedő, villamosmérnök, irodalomtörténész, vegyész, közgazdász, történész, vegyészmérnök, szőlész-borász, jogász, tisztviselő, önkormányzati képviselő, titkársági asszisztens, újságíró, etnográfus, kikötőparancsnok, építőmérnök, akadémikus, publicista, helytörténész, művelődésszervező, közjegyző, alapítványi titkár, PhD-hallgató, vállalkozó, sokan közülük nyugdíjasok. Az eddig megjelent számok szerzői:

Ács Anna; Antalóczy Zoltán; Asbóth Miklós; Baán Beáta; Bakonyi Elvira; Bakos Miklós; Balogh Ádám; Bartha László; Bertók Gyula; Bóka István; Boros Marietta; Cserép László; Csonka Endre; Csóti Csaba; Dénesi Tamás; Dibusz László†; Elek Miklós; Érszegi Géza; Fazekas Miklós†; Földesdy Gabriella; Frivaldszky János†; Glatz László; Herczeg Edit, P.; Honti József; Horváth Balázs; Horváth Mihály†; Horváth Zsolt; Iglói János; ifj. Karácsony Sándor, Karika Erzsébet; Karkovány Judit, Z.; Katona Csaba; Koczor Dóra; Kovács Emőke; Kovács Éva; Kovács Sándor; Kubassek János; Kupcsik Gáborné, Kurutzné Kovács Márta; László Zoltán; Lázár János; Lichtneckert András; Lucz Endre; Mácsai Anetta; Nagy Ferenc; Németh Ákosné; Németh Ferencné; Németh László; Németh László Sándor; Oláh János; Pálffy Sándor; Papp Péter; Praznovszky Mihály; Rácz János; Rosta Róbertné; Rosta Sándorné; Sarkady Tamás†; Sárköziné Sárovits Hajnalka; Schmidt Ferenc; Schneider Ferenc; Sibalszky Zoltán; Simon Gyula†; Simon Károly; Skultéty Csaba; Somogyi Zsigmond; Steinhausz György; Szabóné Vörös Györgyi; Szekeres Mihályné†; Szenfnerné Varga Anikó; Takács Miklós; Tarnai Katalin; Tilesch Nándor†; Tóth Attila; Tóth Dezső; Tóth Györgyi; Tóth-Bencze Tamás; Varga Lászlóné; Vastagh György; Vaszary Pál; Veress D. Csaba; Vértes László; Zákonyi Botond.

A szerzők jelentős része a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület tagja. Sajnos az idő múlásával többen eltávoztak közülünk, emléküket írásaik őrzik. A 12. számban bemutattuk szerzőinket, rövid életrajzzal. A felelős szerkesztők, a szerkesztőbizottság tagjai anyagi ellenszolgáltatás nélkül végezték és végzik munkájukat, a szerzők pedig minden esetben lemondtak tiszteletdíjukról. A folyóiratban megjelent publikációk nagy része forrásértékű, a Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai sorozatban kiadott kötetek közül több is, rövidített formában, a Füredi História hasábjain jelent meg először. A folyóirat számai eljutottak az ország különböző közgyűjteményeibe, a Füredről elszármazott családokhoz, de a fürediek elküldték külföldön élő rokonaiknak, barátaiknak is, Európa és Amerika számos országába. A 16. szám mellékleteként, 2007-ben megjelent az első 15 szám repertórium és mutatói, 46 oldalon, Tóth-Bencze

Tamás összeállításában. Az első szám példányai a nagy múltú balatonfüredi Iglói és Gerbovits Nyomdában készültek, fekete-fehér nyomásban. A nyomdai előkészítést sajnos azóta fiatalon elhunyt kollégánk, Bertók Gergely végezte. A címlapot a balatonfüredi születésű Kéri Imre Munkácsy-díjas festő-grafikus művész alkotása látható, valamint Pálffy Károly festőművész Füred falu 1695-ös pecsétjéről készített grafikája díszíti, ami azóta állandó motívuma a címlapnak, és mellesleg az egyesület „címerévé” is vált. A 2. szám már a budapesti Csokonai Művelődési Központ nyomdájában készült, amelynek igazgatójával, Tóth Lajossal, véletlenszerű személyes kapcsolat alakult ki kisebb kollegiális segítségnyújtás révén, és aki a jó cél érdekében felajánlotta nagyvonalú segítségét a lap előállításához. A város iránti barátságuk jeléül csupán a színes borító bérfelrakását és a tényleges anyagköltséget számlázták ki. A számítógépes szerkesztést az 5. számtól, az intézmény dolgozója, M. Kuzma Angéla végezte. A kész ívek vágását és fűzését Iglói János vállalta magára. Leszállításuk is egyesületi tagtársaink felajánlásában történt (Baán Beáta, Bartha László, Csonka Endre, Koczor Dó-

ra). A 19. számtól a lapot ismét a balatonfüredi Iglói és Gerbovits Nyomda állítja elő.

A folyóirat rendszeres, illetve a pályázatok elnyerésével az esetenkénti támogatók biztosították és biztosítják a lap rendszeres megjelenését (Balatoni Szövetség, Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány, a budapesti Csokonai Művelődési Központ, Balatonfüred Város Önkormányzata, a balatonfüredi Iglói és Gerbovits Nyomda Bt., Nemzeti Civil Alapprogram, Nemzeti Kulturális Alap, Oktatási és Kulturális Minisztérium). Köszönet érte minden támogatónak és a pályázatok készítőjének, Tóth Györgyinek! A Füredi História célkitűzései nem változtak az elmúlt 10 esztendőben. Továbbra is a település múltjának feltárásával, a Városi Helytörténeti Gyűjteményben és a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesületben folyó gyűjtő- és kutatómunkának a közkinccsé tételével, az egyesület életének bemutatásával, a máshol folyó, de Füredre vonatkozó kutatások publikálásával kíván elsődlegesen foglalkozni. A kitűzött célok megvalósításához és a folyóirat megjelenéséhez további szellemi és anyagi összefogásra van szükség, hogy a következő években is kézbe vehessük a Füredi História-t.

Tisztelt Olvasóink!

Folyóiratunkat a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület adja ki, a kiadás költségeit egyrészt az egyesület bevételeiből, – a tagdíjból és a felajánlott adó 1 %-ából – másrészt a folyóirat eladásából biztosítjuk.

Szívesen és köszönettel vesszük a helytörténészek kutatási eredményeit feldolgozó cikkeket, olvasói visszajelzéseket, a régi Füreddel, Aráccsal kapcsolatos emlékek feldolgozását.

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik 2010. évi adójuk 1%-ával támogatták a kiadványunk megjelentetését. Köszönjük, hogy ebben az évben is olvasóink voltak.

Kérjük, jövőre is támogassák a Füredi História-t!

Adószámunk: **18918421-1-19**

NÉMETH LÁSZLÓ

KOSSUTH FERENC BALATONFÜREDEN

Kevésbé ismert, vagy most már száztizenhat év távlatában nem emlegetett tény, hogy Kossuth Lajos idősebbik fia, Ferenc, 1895. március 25-én Balatonfüreden, mint a tapolcai járás képviselőjelöltje választási beszédet tartott. A gyűlés a füredi vásártéren zajlott le. A szónoklat és a program eredményes lehetett, mert ugyanazon év április 10-én a tapolcai járás országgyűlési képviselőjévé választották.

Kossuth Ferenc fiatal korában

Kossuth Ferenc 1841-ben született, felsőbb tanulmányait Párizsban és Londonban végezte. Ötvenhárom éves koráig főként Itáliában élt. Mint vasútépítő mémök jelentős feladatokat teljesített, vasúti alagutakat, óriási vas- és acélhidakat – mint például a nilusi acélhidak – épített. Munkáját az olasz kormány több kitüntetéssel, lovagi címmel jutalmazta.

Külföldi munkássága közben az európai sajtóban a magyar kérdések iránti érdeklődését folyamatosan kinyilvánította, fenntartotta. 1894-ben atyja temetésekor visszatért Magyarországra, ettől kezdve véglegesen itthon maradt. 1914-ben történt elhunytáig jelentős út- és vasútépítő irányító mérnöki munkákat végzett, emellett rendkívül aktívan

részt vett hazánk politikai életében, néhány évig kereskedelemügyi miniszter is volt.

A miniszter

Kossuth Ferenc tevékenységével Balatonfüredhez folyamatosan kötődött, munkáját értékelték, részére 1907. március 15-én Balatonfüred és Balatonarács a kitüntető díszpolgári címet adományozta. Az elismerést a Balaton északi partján meginduló vasútépítési feladatok érdekében tett közreműködéséért kapta.

Érdekes párhuzamként megemlíthetjük, hogy fél évszázaddal korábban (1842 nyarán) Balatonfüredre édesapja, Kossuth Lajos is ellátogatott, aki tapasztalatait bíráló, kemény hangú levelében rögzítette. Kritizálta a fürdőhely elmaradottságát, az üdülő polgárok nagy részének kifogásolható viselkedését. Ezek mellett bizakodóan értékelt az itt megjelenő, a reformkor jó szellemű, nemzeti érzésű, kiváló személyiségeinek magatartását, a haza érdekében megnyilvánuló törekvéseit.

Mindkét személy – apa és fia – Füredhez fűződő kapcsolata a város régmúltjának nevezetességeihez tartozik, amelyet nagy szeretettel őriz a helytörténet és mi is, amikor szívesen emlékezünk rá.

Jelen visszatekintésem oka, hogy hozzám került egy mázas, nagyméretű cseréptál, közepén a következő felirattal:

”éljen Kosuth Ferenc”

Annak idején a nevet ezzel a helyesírási hibával írták fel.

Az ilyen típusú, fazekasmester által készített, általában felirat nélküli nagy tálát (átmérője 37,5 cm) népies nevén ”rétes-tál” -nak nevezték, jelen esetben azonban – illetve 1895-ben – feliratából is ítélve képviselőválasztási ”kortes-tál” volt.

A tál felirata a jelöltet nemcsak jókívánsággal illette, de népszerűségét is fokozta.

A tálát a gyűlésen ajándék gyanánt adták a jelenlévőknek, vagy az érdeklődők a vásárban meg-

vehették, majd otthonukban évtizedekig őrizték dísz tárgyként. Később gyerekeikre, unokáikra szállt.

A fentiekből következően talán leghelyesebb, ha a tál – az elmúlt száz évet is meghaladó idő után – helytörténeti vonatkozása miatt a legjobb helyre, a Balatonfüredi Városi Múzeum gyűjteményébe kerül. A tárgyat további megőrzésre a múzeumnak ajándékoztam, megtisztelve ezzel a Kossuth család emlékét. *Kossuth Ferenc emléke előtt – közvetve ugyan – a balatonfüredi vasútállomáson az ügynevezett Kossuth vasút táblája is tiszteleg. (A szerk.)*

Fogadjuk el Keresztury Dezső ismert ajánlását – amely ma a Horváth-ház emléktábláján olvasható: *”Őrizd meg múltunk szép emlékeit ...”*

Irodalom:

T. Boros László: Magyar politikai lexikon. Bp., 1929.

Lipták Gábor – Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1956.

Tóth-Bencze Tamás: Balatonfüred az évszámok tükrében.

Balatonfüred, 2011.

Kossuth Ferenc halálakor kiadott emlék-levelezőlap

NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL ....

100 ÉVE HALT MEG DR. ENGEL GYULA FÜREDI FÜRDŐORVOS, ÍRÓ, FESTŐ
(ZALAEGERSZEG, 1844. DECEMBER 12. – BALATONFÜRED, 1911. DECEMBER 27.)

A füredi fürdőorvosokkal foglalkozó publikációk ritkán említik a nevét, pedig közel 40 évig gyógyított itt, először Orzovenszky Károly, majd Huray István és Mangold Henrik orvosokkal együtt. Pápán a bencéseknel tanult, Pesten a piaristáknál. Orvosi tanulmányait Bécsben végezte, diákként együtt lakott Munkácsy Mihállyal. 1870-ben szerezte meg orvosi oklevelét, majd a városban maradt, és kórházban kezdett gyógyítani. 1872-ben Balatonfüreden telepedett le gyakorló- és fürdőorvosként. 1874-től a Balatonfüredi Szeretetház orvosa. (Később az 1906-tól működő Állami Polgári Fiúiskola orvosa és igazgatótanácsának tagja is volt haláláig.) 1878-ban Zala megye tiszteletbeli főorvosává választották. Ebben az évben jelent meg Jalsovics Aladár *A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei* című könyve, melynek egészségügyi és fürdészeti mellékletét ő írta. 1882-ben megválasztották a Balatonegylet gyógyászati szakosztályának titkárává. 1892-ben megnősült, felesége Mohácsi Sarolta színésznő, Blaha Lujza egykori pályatársa volt. Ettől kezdve Budapesten gyakorló orvos, nyaranta Füreden fürdőorvosként tevékenykedett. A sokoldalú, művelt, kedélyes, művészhajlamú doktor a fürdőhely társas életének aktív szervezője volt. Szívesen festett csendéleteket, balatoni tájképeket és arcképeket is, pl. 1888-ban a szeretetház létrehozójáról, Molnár Aladárról. Blaha Lujza füredi barátai közé tartozott, a színésznő naplójában szeretettel emlékezett meg róla. Nyaralója az 1893–1896 közötti években épülhetett a Blaha Lujzától vásárolt telken. (Ma Blaha Lujza u. 5.) Az épületben a Tourinform Iroda és a Balatoni Borok Háza működik.

Tárcái, füredi tudósításai rendszeresen jelentek meg a *Veszprém* és a *Veszprémi Független Hírlap* című lapban. Írásait két kérdőjellel jegyezte. *Művészet és szerelem. Balatonfüredi novella* című kötetét Keszthelyen adták ki 1887-ben. *Egy agglegény bűnhődése* című színművét 1891-ben a füredi színházban mutatták be.

Engel Gyula a Vázsonyi utcai zsidó temetőben nyugszik. Sírjának fedelét már korábban összetörték, ma sírkövének egyik, héber feliratú része a földön fekszik. Varga Lászlóné 2004-ben megjelent, a balatonfüredi zsidó temetőt bemutató könyvének fotóján még épségben állt az obeliszk.

Engel Gyula sírja ma
(Némethné Rác Lída felv.)

Halálának 100. évfordulóján egy rövid füredi vonatkozású írásával emlékezünk rá. [*Veszprém*, 1876. nov. 26. (48. sz.)]. Hiteles beszámolóját olvasva felidézhetjük, hogyan töltötte egy napját három angol vendég 135 évvel ezelőtt, szeptember 18-án a már bezárt, elnéptelenedett fürdőtelepen. A szöveget minimális javítással, a ma használatos helyesíráshoz alkalmazkodva közöljük.

Az íráshoz két érdekes adalék: Écsy László fürdőigazgató naplójának 1876. szept. 17-i bejegyzéséből tudjuk, hogy aznap bezárt a fürdőintézet, de érkeztek angol vendégek, akik néhány napig itt szándékoznak maradni, mert a vidék s a hely tetszik nekik. Szept. 20-án aztán az utolsó vendégekkel együtt a három angol is elutazott. Miután Engel Gyula írásában pontosan megnevezi a napot, valószínű, hogy ők az Écsy által említett személyek.

A feltételezést megerősíti, hogy *A Balaton-Füredi fürdő-vendégek névsora* szerint az 1677., 1678., 1679. számú utolsó látogató abban az évben az „Angolország”-ban lakó Harfort, Johnson, Iracy nevű „magányzó” volt, akik az Új házban, a mai kórház épületének helyén álló szállodában kaptak szobát. Bár nevük az utolsó dátumnál (szeptember 14.) szerepel, bizonyosra vehetjük, hogy róluk írt Engel Gyula. Utánuk ugyanis már nem jegyezték fel több vendéget, érkezésük napján le is zárták a fürdőnévsort.

?? [ENGEL GYULA]

ANGOLOSAN

A „Katona”-féle vendéglő az egyedüli, hol B.-Füreden ilyen őszi időben még enni kap az ember.¹ Egy szép őszi reggelen, minthogy pedig valóban megtörtént dolgot beszélek el, tehát ez évi szeptember 18-ika reggelén, ennek verandája alatt ültem barátommal, ki nem csupán azért jött Füredre, hogy a fürdő- és nem fürdő-vendégekben gyönyörködjék, hanem, hogy élvezze a változatos természet javait és szépségeit.

Reggeli után pipaszó mellett merengtünk a hervadó természet érdekes bájain, midőn egyszerre három jól megtermett férfi lép be s a legrövidebb köszöntést is mellőzve az egyik jó mély hangon tele tudóbból csak ennyit mond: „buh”, mire Katona uram illemes üdvözléssel eléje ugorván, a szószóló kávékat rendel.

Három kávé. Hat kifli. – Szó nélkül megették.

De újra felhangzott az orgonamély „buh” és „kaffe”.

Újra három kávé és hat kifli az asztalon. E mellett már megkezdődött a hallgatag férfiak közt a társalgás: az egyik mondja: „rot”, öt perc múlva a másik: „drop”, s valami tíz perc múlva a harmadik: „kor”. A misztikus férfiakat érdeklődő figyelemmel kezdtük nézni, mire ismét óriási „buh” és „kaffe” zavarta meg a csendet. Katona uram olyan arcot vágott, mintha tréfának nézte volna a dolgot, de ment s csakhamar visszatért három kávé- s hat kiflivel. Vendégei hozzáálltak s folytatták, azaz, hogy ismételték társalgásukat – a megkezdett módon. Mi pedig elfojtva a nevetést, még nagyobb érdeklődéssel szemléltük e különöködést, felismervén az étkezőkben Albion hős fiait.

Egy anyóka nagy kosár gombát hozott eközben a vendéglősnek; angolaink alig pillantották meg, megvették, nekifogtak a tisztogatásnak, s néhány perc múlva sóval-borssal jól meghintve már a szakácsné gondjaira bízva készült a pótlék reggeli. Rég elvégeztük reggelinket, de a kíváncsiság lekötött. Az unalmas időközben, míg a gomba sült, mindegyik cigarettre gyújtott, – és szórakozásul poharakkal legyeket fogdostak. Leborítván a legyet, egy ideig mindenik a maga menekülni iparkodó foglyának röpködéseit figyelte; azután ki-ki jól tele szította száját füsttel s ezt lassan óvatosan a pohár alá ereszté. A legyek eleinte összevissza buk-

fencezve röpködtek a füstben, végre elszédülve komikus helyzetbe hullottak az asztalra. Midőn már mozdulatlanul hevertek a foglyok, kibocsátják a füstöt, s a betóduló friss levegő kijózanítá őket, s már-már megszokni látszottak foghelyüket, vidáman szállongtak benne, midőn az ismételt füstbefújással ennek következményei is újra előjöttek. – S ezt mindaddig folytatták, míg a szegény foglyok örökre megszűntek mozogni.

Tetején három-négy tojással ékesítve a szörnyű három tál sült gomba megérkezett. Valóságos evési dühvel láttak hozzá, közbe-közbe csak annyi időt engedvén a társalgásnak, hogy hol az egyik, hol a másik dicsérgette: „veri fain”, „veri gut”, mire a más kettő mindig helyeslőleg visszhangoztatá: „veri”, „veri”.

„No, ha azt mind beveritek – jegyzé meg úgy magunk között barátom – nem esztek soha többé gombát.”

De föl tudnak-e majd kelni utána? – töprengtem én. Erre – kíméletesen legyen mondva – bivalyszerű „buh” és „rotvein” hangzott a hajlongó Katona uramhoz. Amint megtöltvén öblös poharaikat, egy-egy pohárral bevágtak, – „bejuti ful” – jegyzé meg egyikük: mire barátom mosolyogva és fejét csóválva mondá: „Bejutni bejut, de nem tudom, nem fül-e odabe.”

Mit gondolsz, – kérdém barátomtól – esznek-e azok ma még valamit?

Szinte megijedtünk, amint véletlenül közbevág az a csodahang: „snitzel!” S kitérta mind a két keze ujjait, egyet behajtott, – mi azt jelenté, hogy kilenc adagot hozzon.

„Jézus Mária! Ezek megpukkadnak!” kiálta fel meglepedkezve szörnyülködő barátom. „Már ezeket inkább ruháznám, mint etetném.”

A vendéglős újra terített. Midőn azonban a tányér mellé csak kést és villát tett, a rendes szóvivő „löffel” kiálta. „Uram, ne hagyj el! Ezek kanállal eszik a sniclit.”

De mi nem tudtuk, hogy a kanálnak az evőesz-közön kívül még más rendeltetése is van. A vendéglős meghozván a kanalakat, mindenik kitérte az óráját az asztalra. Úristen, mi lesz ebből?

És most a szórakozásnak, egyensúlynak és türelemnek egy új nemét ismertük és bámultuk meg. Kiki kanala nyelét kezébe fogva a kanál homorú részét orrára illeszté úgy, hogy azt egészen befedé, ekkor a nyelet eleresztvén a kanál az orron függve maradt. S most mozdulatlan nyugodtsággal folyvást az órát nézték. Mi is megnéztük óránkat, mert sejtettük, hogy azt figyelik meg, ki tudja tovább tartani orrán a kanalat. Volt köztük egy aránylag kis orrú, annak az orráról hat perc múlva lehullott a kanál a földre; föl se vette, csak ennyit mondott „gotdenim”, kivett zsebéből egy öt forintos bankót s az asztalra tette. Eközben a sniclik megérkeztek, s a föl nem kanalizott orrú hozzá fogott az evéshez, a másik kettő pedig feszült figyelemmel tartotta tovább a kanalat. Tizenegy perc után a második orráról is lehullott a kanál, s ez is szó nélkül követte vesztés bajtársát. Végre tizennégy perc múlva a harmadik is megszabadult kinaezüst² orrtokjától, zsebre rakta a két ötöst s oly mohón fogott az evéshez, mintha mind a kettőt el akarta volna hagyni. Mi szó nélkül bámultuk az evőatlétákat. A három palack vörös bort három fehér váltotta fel. Ezt is fenéig kiürítették.

S oh szörnyűség! A reggelinek még nem volt vége; mert most következett a gyümölcs, temérdek barack, körte, szőlő és dió. Dél lett, mi ebédelni kezdtünk. Látván ezt a három angol mosolyogni kezdett: hogy miért? Ők tudják. Mire mi az obligát³ feketekávé megrendeltük, ők, mintegy ellensúlyozva, szilvóriumot rendeltek, s szerencsésen egy félliternyit el is fogyasztottak.

És csodák csodája! Nem pukkadtak meg. Rágyújtottak, sakkot kértek, egyik hóna alá csapta, s útnak indultak. A nagy elfoglaltság miatt észre se vettük a változást. Az ősz egész más képpel nézett ránk, mint reggel. A nap nem ragyogott, az eget felhők boríták, a levegő meghűvösödött, a táj arculatáról azt olvashatók le, hogy a természetnek sírókedve jött.

Angolaink után azon hittél távoztunk, hogy a szép mulatságnak vége van, de csalatkozánk. Nem vonultak, mint remélők szobáikba játszani, hanem a borús idő dacára a Balatonnak tartottak, partján plédet terítettek a földre, ketten erre telepedtek, a sakkot közrevették s kezdtek játszani, a harmadik meg és mi ketten néztük őket, még pedig jó darabig.

Az ég egyre jobban borult, végre megeredt az eső. Kifeszítették esernyőiket s egész nyugodtan

játszottak tovább. A harmadik talán megunt a nézést, a Balatonhoz ment és horgászott kifeszített esernyő alatt. Mi pedig nem akarván megázni, ott hagytuk őket, haza menet nem győzvén eleget csodálkozni e valóban különönc egykedvűségen. Csöndesen, de jó sűrűen hullott az eső, melyet mi már egész kényelemben szobánk ablakából néztünk. Este felé kezdett kissé derülni. Rendes sétánkat téve lementünk a Balaton partra. A két angol még mindig sakkozott, a harmadik horgászott. Az alkony kezdett beállni. A táblán már csak néhány figura volt, az egyik húzás a másikat követte, de az arcon semmi változás; – végre az egyik egész nyugodtan azt mondja: „sakk, matt.” Felkeltek. Szó nélkül levetették öltönyeiket, ingujjaikat felgyűrtek.

Boksz!” A harmadik közelükbe lépett, úgy látszott bírónak. Megkezdődött az öklözés. Egy ideig szépen védelmezték karjaikkal arcukat s mellüket, de egyszerre egyikük oly lökést kapott mellén, hogy szinte hanyatt zuhant, mire a harmadik „veri vel” jegyzé meg egész komolyan. „Veri, veri” – de e pillanatban oly ütést mért vissza ellenfele arcára, hogy barátomnak a kezdett tréfa ijedtében torkán akadt. És most az ütések egymást érték. Egyikük sem tágitott. A harmadik minden nagyobb lökés után bírói higgadsággal csak mondogatta: „bravo, bravo.” Mikor véres és dagadt arccal már alig tudtak szuszogni, a harmadik közbelépett s egyetlen szavával véget vetett az öklöző mulatságnak. Összeszedték sátorfaikat és visszamentek a vendéglőbe. A konyhában sok mindenfélét rendeltek meg, azután a teremben leültek. A két viador asztalkendőt s vizet kért, és pipaszó mellett hideg borogatást raktak dagadt arcaikra.

Sajnáltuk, hogy végig nem nézhettük újra étkezésüket. Másnap azonban, Katona uram egy jó fél óráig referálta, hogy mi mindent összeettek estebédre.”

Jegyzetek:

1. Ekkor Katona Ferenc bérelte az alsó sétatér délnyugati végén álló vendéglőt, amely másodrangúnak számított, de a korabeli visszaemlékezések szerint magyaros konyháján olcsón és ízletesen főztek. Itt már az 1830-as évektől működött étterem a kevés pénzü vendégek számára. Az átalakított épületben ma a Kisfaludy Galéria működik. (Kisfaludy Sándor u. 1.)
2. kinaezüst: ezüstözött alpakka
3. obligát: szokásos, elmaradhatatlan

Z. KARKOVÁNY JUDIT

AZ ARÁCSI BRÁZAY VILLA ÉS A BRÁZAY KERTGAZDASÁG

A Brázay család első, vagyonához és tekintélyéhez illő három emeletes házát a sóborszeszgyártó cég alapítója, Brázay Kálmán építtette Pesten, 1865-ben a Nemzeti Múzeummal átellenben, az Országút (ma: Múzeum körút) 23. szám alatt. A ma is álló épületet még a klasszikus, 19. századi polgári építészet szabályai szerint alakították ki, amikor az üzlet és a magánszféra jól megfér egy tető alatt; a földszinten a bolt, az iroda, a hátsó traktusban a raktár, a franciáknál találóan „belle étage”-nak¹ nevezett első emeleten a család lakása, reprezentatív dolgozó- és fogadószobával a családfejfő számára.

Káprázatos üzleti sikerei mellett Brázay Kálmán földesúrként is kipróbálta magát, 1887-ben 2750 hold földet vett Baranyában. Egy uradalomhoz kastély dukál, meg is építtette a Pécestől hat kilométerre fekvő Pellérden. Nem nagy épület, de „szabályos” kastély: park veszi körül, a parkban tó, az épületnek tornya is van, kegyúri kápolna is épült mellé; 1901-ben az őszi hadgyakorlatot megszemlélő Ferenc József is elfért benne népes kíséretével együtt.

Végrendeletében Brázay Kálmán ugyancsak Kálmán nevű fiára és annak gyermekeire hagyta a hatalmas birtokot és a kastélyt, Zoltánra, a kisebbik fiúra az iparral és kereskedelemmel kapcsolatos létesítményeket és a családi vagyon kezelését bízta. Kálmánék nem tartották igazságosnak az örökség ilyen elosztását, megtámadták a végrendeletet. Az évekig húzódó pert végül elvesztették, eredménye nem lett számukra csak következménye, a család két ága többé beszélő viszonyban sem volt egymással. A vagyonát ekként kettéosztó családfejfő viszont alighanem jól ismerhette a fiait: a több ezer holdas birtok 1933-ban újra került a kastéllyal együtt – a pellérdi fáma szerint az unokának nem kedvezett a kártyajárás –, míg Zoltánt ugyanekkor már az ország egyik leggazdagabb iparmágnásaként tartották számon.²

Brázay Zoltán pellérdi tartózkodásainak nincsen nyoma a családi emlékek, fényképek között. Nagykorúvá válva először a Múzeum körút közelében, a József körúton lakott, majd Budán teremtett otthon a Vár déli lejtőjén, 1924-től a Váralja utca 6. számú ház volt a tulajdona. Ő szigorúan elválasztotta a magánéletet ipari és kereskedelmi tevékenységétől, igazgatói irodái vállalkozásainak, gyárainak központjában voltak, 1937-től magánlakásának a

telefonszáma sem szerepel már a telefonkönyvben. Mivel Buda ostroma alatt a Váralja utcai épület súlyosan megrongálódott, ezután családjával a balatonarácsi villát lakta egész évben.

A Balatonhoz gyerekkorától szorosan kötődött, orvosai tanácsára itt töltötte a nyári vakációt, de megesett, hogy fél évet is eltöltött a tó mellett, leggyakrabban Balatonfüreden. Ezért választhatta a Tanácsköztársaság idején félrehúzódomása színhelyéül is Füredet; a kerek templom oldalfalán lévő emléktábla tanúsítja, hogy 1919 nyarán Zoltán fiával együtt itt tartózkodott.³ (A fürediek emlékezete szerint Huray doktor szőlejeiben.)

Balaton parti otthonának helyét évekig kereste. Tihany és Badacsony vonzotta leginkább, s hogy végül mégis Arács mellett döntött, abban szerepe lehetett a híres borász, Baradlai Jenő⁴ váratlan halálának is, akinek örökösei sem a szőlőültetvényt, sem a „Balaton gyöngye” néven ismert nyaralót nem kívánták megtartani. A kiválasztott hely a környék egyik legszebb pontja: az Arácsi öböl fölött emelkedő domb szelíd lejtővel éri el a tavat, a dombtetőről zavartalan kilátás nyílik a Balatonra. A hosszas helykeresést gyors építkezés követte. Brázay Zoltán lebontatta Baradlai 19. századi nyaralóját, berendezését, felszereléseit az utolsó függönyig szétszította a rászorulók között. Az elgondolása szerint épült egy emeletes villát Tóth Kálmán építészmérnök⁵ tervezte meg, így lett belőle a kortársak véleménye szerint „a Balaton architektúrájának legszebb alkotása”.

Az építkezéssel egy időben Brázay Zoltán nem csak a villáig vezető utat hozatta rendbe saját költségén, hanem a vízvezetéket is elvezettette a birtokig, meggyorsítva ezzel a fürdőtelep arácsi részének fejlődését.

Az épület még ma is, a pártüdülő korában később hozzátoldott étkező-szárny és a több évtizedes lakatlanság ellenére is harmóniát és derűs nyugalmat áraszt. Fő- és mellékbejárata észak-északkeletre nyílik, a Balatonra néző déli oldalánál széles teraszon át lehet kijutni a kertbe. A dolgozószobát és az ebédlőt a hallon és a télikerten át lehetett megközelíteni. Előbbiben egy Bösendorfer zongora is állt, az íróasztal mögött pedig beépített könyvszekrény, benne 681 könyv. Az ebédlő könyvszekrényében félezer kötet kapott helyet. A földszinti lakószoba Brázay Zoltán és felesége számára volt berendezve.

A villa a Balaton felől (Zoltai Péter felvétele)

A felső szinten lévő öt szoba közül a három déli fekvésű előtt keskeny erkély húzódik végig. Az emeleti szobák berendezése egyszerű-célszerű, a legnagyobbban itt is volt könyvszekrény és íróasztal. Fürdőszobából három állt rendelkezésre, a négy személyzeti szobához mosdóhelyiség tartozott.⁶

A Balatoni sellők Tüdős Klára "Fény és árnyék" c. filmjében (Eiben István felvétele)

Vastagh László alkotásának megmaradt része (2005)

A villa falain mindenütt nagy értékű festmények, 18-19. századi mesterek képei. A kortárs művészetet a balatonfüredi Protiwinsky Ferenc képviselte, az emeletre vezető lépcső fordulójánál az ő freskója idézte fel a reformkori Füredet, az egykori Savanyúvíz épületeit, a történelemből ismert híres látogatóit. A kertet három szobor díszítette: Vastagh

Éva *Baltoni sellői* közvetlenül a villa előtt, a domb legmagasabb pontján, testvérének, Vastagh Lászlónak *Szüret* címet viselő kompozíciója a szőlők felé, a pincéhez vezető úton álltak, Markup Béla bronzplasztikájának, a *Kakasoknak* helyét nem ismerjük.⁷

A villa köré hamarosan tündérkert varázsolódott. Az északi oldalon zöldellő kis fenyőerdőt talán még az előző tulajdonos ültette, ehhez kapcsolódott egy sziklakert: nyolc méter magas sziklafal tövében több ezer növény. Tábori Kornél elragadtatott csodálattal mutatta be: „Magyarországon ez a legcsodálatosabb sziklakert. Versaillesben (sic!) vagy Tivoliban is megállná a helyét. (...) Olyan a kert, mint egy eleven kincsesláda, telve repülő drágakövekkel, rovarokkal, meg olyanokkal, amelyek csak széttáruznak, és édes illatot árasztanak.” Az üvegházban pompázó orchideák, a miniatűr japán tavacska, az egész „álomszép miljó” – Brázay megvalósult álma, „egy kis mintaparadicsom”.⁸

Okos ember

a mostani fárasztó, idegölő világban virágot ültet,
K E R T E T M Ű V E L.
A virág, a kert üdit,
pihentet és reményt jelent.

Takarékos ember

nem megy máshová vásárolni virágot, évelő és sziklanövényt és minden mást ami a kertjébe szükséges, hanem kimegy a helybeli

Brázay kertgazdaságba,

ahol mindent előnyösen, helyben megvásárolhat.

TELEFON: 195.

A Brázay kertgazdaság hirdetése

A különleges növényritkaságok, a japán-kert lehetett pusztán „úri passzió”, olyasvalaki kedvtelése, akinek ötleteit nem korlátozták anyagi szempontok. Hanem a Brázay tervezte mintagazdaság, ahogyan a világhírű kertész, Máthé János megvalósította, iskolapéldája annak, hogyan lehet a sokat emlegetett „Kert-Magyarországot” megteremteni, bizonyosság lett arra, hogy a 20. században már nem csak a több száz – ezer holdas búzamező az igazi

„birtok”. Arácson 64 hold is elég volt a korszerű gazdálkodáshoz.

Máthé János 1940-ben menekült haza a németek által lerohant Belgiából, s felesége szülőfalujában, Balatonfüreden kívánt letelepedni. Brázay Zoltán megbízása egy modern kertgazdaság létesítésére az addigi munkája során megtervezett és megépített főúri luxuskertek után olyan új feladatot jelentett számára, amely „*próbára tette ambícióit, tettekézségét és szakmai tapasztalatait*”.⁹

A gazdaság termékeivel először Balatonfüredet és környékét, később a veszprémi sőt, a fővárosi piacokat tervezték ellátni, elsősorban gyümölcsrel és zöldségekkel. Máthé talajjavítással kezdte: termő humuszal alakította a meszes-agyagos földet. Árokrendszert tervezett a túl sok csapadékvíz elvezetésére, a tó partjára pedig szivattyútelepet, amely aszályos nyarakon az öntözést biztosította. Új, Magyarország hírből sem ismert növényfajtákat honosított meg, többek között a ma már minden nap asztalunkra kerülő brokkolit, kínai kelt, padlizsánt, feketeterket. A szállításra kényes bogyós gyümölcsöket faháncsból, vesszőből font kosarakban vitték piacra, a kosárcák készítéséhez szükséges vesszők biztosítására fűzfatelepep létesült a vízparton. A téli hónapokban ízléses, 10 dkg-os celofán zacskókba csomagolva aszalt gyümölcsöket kínált a gazdaság. De volt „hagyományos” bolgárkertészet, ahol krumpli és káposzta termelt, és volt virágkertészet, és volt faiskola, – felsorolni is hosszú a gazdasági ágazatok. Máthé János joggal büszkélkedhetett: „*Ilyen sokirányú és sokhasznú gazdaság, amelyet a Brázay-birtokon kialakítottam, akkor még kevés volt hazánkban. Hire, különleges növényei és terményei eljutottak az ország sok helyére. A kertgazdaság – tájalakító hatása mellett – tulajdonosának is meghozta befektetett tőkéje hasznát.*” Két év múlva a 64 holdas gazdaság 2,5 millió pengő bruttó bevételéből 210 ezer pengő volt a tiszta nyereség.

Az arácsi mintagazdaság eredményei, a sikerek igazolták Brázay véleményét, hogy az egész Balaton-felvidék növénytermesztése sürgős változtatásra szorul, már csak a folyamatosan növekvő idegenforgalom miatt is. A gyümölcs- és zöldségellátásra mindig sok volt a jogos panasz: a nagyobb távolságról – leginkább a fővárosból – szállított zöldségnek romlik a minősége, a szállítás költségei pedig megnövelik az árakat, a gyümölcsöt, zöldségfélét tehát helyben kell termeszteni. A Brázay Kertgazdaság lett a bizonyosság arra, hogy nemcsak kell, lehetséges is.

Az 1941. évi szeptemberi terménykiállítás részlete

A Balaton-vidéki gyümölcsstermesztés gondjaival évtizedek óta több egyesület is foglalkozott változó sikerrel, míg végül 1936-ban megalakult a Balatoni Gyümölcsstermelők Országos Egyesülete. Három vármegye hetven községében kezdték megszervezni a fatelepitéseket, a gyümölcsösök és a kiskertek szaksteru gondozását. A munkát 1939-től Brázay Zoltán mint elnök irányította, a folyamatos miniszteri segítség, a jelentős anyagi támogatás az ő kapcsolatainak volt köszönhető; mellette ügyvezető igazgatóként Gáspárdy Aladár tevékenykedett.¹⁰

A földművelésügyi minisztériumban három évre kidolgozták a terveket. Mindenekelőtt szakképzett kertészekre volt szükség és palántanevelő telepekre, ahol a gazdák olcsón juthattak hibátlan, egészséges palántákhoz. Szakemberek képzésére a minisztérium 30.000 pengőt biztosított.

1943-ban megkezdődtek a tanfolyamok; a BIB javaslatára januárban Balatonfüreden hat hetes tanfolyamon képezték kertészeket. Negyven férfi és húsz nő jelentkezett a tanfolyamra, utóbbiakat „rendkívüli hallgató”-ként vették fel. Februárban Budapesten indult hat napos képzés a fővárosban lakó villatulajdonosok számára. A Brázay Kertgazdaság újsághirdetés útján keresett „4 középiskolát végzett, szellemileg és fizikailag megfelelő kertésztanulókat”. A képesített kertészek munkáját a balatonfüredi székhelyű kertészeti felügyelőség irányította, s a jelentkezők bízhattak benne, hogy munkájuk biztos megélhetést fog nyújtani számukra a későbbiekben. Letelepedésükhöz anyagi támogatást kaptak, amit bizonyos idő után vissza kellett fizetni. A visszafizetett pénzt a minisztérium átutalta a Balatoni Gyümölcsstermelők Egyesületének, ezzel is támogatva az egyesület programját.¹¹ A kedvezményesen vásárolható facsemeték, az anyagi támogatás eredményeként az egyesületi tagok két és fél év alatt 200 ezer gyümölcsfát ültet-

tek. A 250 taggal induló egyesületben a taglétszám 1941-re négyezerre emelkedett.

1942-ben megjelent a *Balatoni Szemle* első száma.¹² Beköszöntőjében Cholnoky Jenő hívta fel a figyelmet, hogy a Balatonnak és vidékének tanulmányozása elengedhetetlen feltétele annak, hogy a tó világszerte ismert üdülőhely legyen. A Lóczy Lajos tudományos kutatásaiból létre jött, külföldön is nagyra becsült földrajzi monográfia folytatását s a tanulmányok eredményeinek népszerűsítését jelölte meg a *Balatoni Szemle* legfőbb feladataként. Cholnoky bevezetője után Brázay Zoltán írása következik. Örömmel üdvözölte az újra meginduló tudományos tevékenységet, s ő is rögtön megjelölte a legsürgősebbnek vélt feladatokat. Szerinte a tó gyógyító értékeit nem csak a víz, hanem a klíma és az inszoláció, a napsugarak különleges gyógyító hatása tekintetében kellene tanulmányozni. Nem kevésbé sürgős feladatnak véli a szőlőkultúra fejlesztését: Tihany vulkanikus területét kihasználva az ismert európai márkákkal vetekedő borokat lehetne ott termelni. A Balaton vidékének különleges geológiai tagozódása miatt a szőlőtelepítések előtt – akár kötelezően is – javasolja a talajvizsgálatot, mivel ezen a vidéken akár méterről méterre is megváltozhat a talaj összetétele. A vizsgálat a zalai partokon „valóságos rajnai szőlőkultúrát” eredményezne. Sürgető feladatnak nevezte továbbá a badacsonyi gyógynövénykultúra fejlesztését és a Kis-Balaton értékeinek felkutatását.

Az 1941. évi szeptemberi terménykiállítás részlete

Brázay Zoltán kertgazdaságát 1944/45 utolsó hónapjai tették tönkre. Hiányzott a munkaerő, különösen a szakmunkások, a tönkrement üvegházak pótlására a háborús anyagbeszerzés nehézségei miatt gondolni sem lehetett. Máthé János 1945-ben felmondta főkertészi állását, megfelelő szakirányítás nélkül a birtokon sem a tangazdaság, sem az ál-

lamosítás után létrehozott állami gazdaság nem volt hosszú életű.

vásárolni rózsát, évelőt, sziklanövényt, díszbokrot, szamócsát stb. mikor a helybeli BRÁZAY kertgazdaságban mindezt olcsóbban, csomagolás és szállítási költség nélkül megvásárolhatja. — Kérje részletes leíró árjegyzékünket.

A Brázay kertgazdaság hirdetése

A villa a svájci Vöröskereszt védelme alatt állt, a katonák is, a civil fosztogatók is elkerülték. 1948-ban elkobozták a családtól, mivel tulajdonosai közül ketten nem tértek vissza külföldről. Brázay Zoltán és felesége Ilona lányuk badacsonyi nyaralójában húzta meg magát 1951-ben bekövetkezett haláláig.

A modern kertészet-tudomány ismeretei azonban maig hasznosulnak a vidék gyümölcsstermesztésében.

Ez az írás egy Brázay Zoltán életútját és munkásságát bemutató, most készülő monográfia részlete. A cikkben említett személyek legfontosabb adatai:

Brázay Kálmán 1839 (Kiskunhalas) – 1925 (Pellérd)

Fiai: ifj. Brázay Kálmán 1870 (Budapest)

Brázay Zoltán 1875 (Budapest) – 1951 (Budapest)

Az ifj. Brázay Kálmán ikerfiai az 1896-ban született Kálmán (ezen a néven a harmadik), ő elesett az első világháborúban, és István (később vitéz B. István), aki 1933-ban a pellérdi birtokot és a kastélyt eladni kényszerült.

Jegyzetek

1. A „belle étage” = „szép emelet” kifejezés jelzi, hogy a jó módú polgárok házában ezen a szintjén nem lakószobák, hanem a vendégek fogadására berendezett helyiségek, pl. a szalon találhatók.

2. Forrás: *700 év emlékei. Képek és visszaemlékezések Pellérd történetéből*. Kiadta 2005-ben Pellérd Község Önkormányzata. 154 – 156. old.
3. *Balatonfüred emlékjelei*. Balatonfüred, 2004. 74. old.
4. Baradlai Jenő (Steiner Aurél), 1866 - 1936 (Veszprém). Arácsi szőlőbirtokos, borász, a veszprémi püspökség jószágkormányzója.
5. Zákonyi Ferenc 1988-ban megjelent *Balatonfüred* könyvében Tóth Kálmánt nevezi meg a Brázay villa építőjeként (266. és 579. old.) A Veszprém Megyei Levéltár Brázay fondjában az építkezéssel kapcsolatos iratok között sok olyan számla található, amelyet a beszállítók (víz- és fűtészerezők, épületasztalosok) „Tóth Kálmán építész mérnök úr” nevére állítottak ki. (Káldy Mária emlékezete szerint a villát édesapja tervezte.)
6. Ugyancsak a VML Brázay fondjában található a villa 1948-ban történt elkobzásakor fölvetett leltár, amelynek alapján pontos képet alkothatunk a villa berendezéséről, helyiségeinek eredeti funkciójáról.
7. A Vastagh művészcsaládból Vastagh Éva (1900 – 1942) neve a legismertebb: *Csikós lóháton* című szobra a Nemzeti Galéria tulajdona, a Galéria mögötti téren látható. A *Baltoni sellők* (eredetileg: *Három grácia*) a villa előtt a szökőkutat díszítették. Vastagh Éva alkotását a rendszerváltás után Balatonfüred város megvásárolta a Kincstári Vagyon Igazgatóságtól, ma a Tagore sétány végén látható.
- Vastagh László (1902 – 1972) szobrász neve kevésbé ismert, leginkább portrékat, állatszobrokat készített. Szüreti jeleneteket ábrázoló műve *díszkapu* volt, amely előtt népviseletbe öltözött puttonyos fiú és kosarat tartó lányalak állt. Az alkotás szőlőindákkal és szőlőfürtökkel gazdagon díszített kapu-része még épségben megvan a villa kertjében. A két szüretelő figurát – úgy mondják – Rákosi Mátyás felesége a pártüdvőben „túl giccsesnek” tartotta, ezért máshová helyeztette. Talán Balatonfüred környékén megtalálhatók lennének még valahol.
- Markup Béla (1873 – 1952) enyhén stílizált, dekoratív állatfigurái igen kedveltek voltak a világháború előtt. Az ő legismertebb alkotása az Országház lépcsőkori látójánál lévő két orosz lányszobor. A Brázay-parkba készített kaskasos bronzszobor sorsáról semmit nem tudunk, csak remélni lehet, hogy nem esett a színesfém-gyűjtés áldozatául.
8. Tábori Kornél: *Nevezetes balatoniak. Brázay Zoltán. Balatoni Kurír* 1941. nov. 13. Tábori Kornélnak módjában állott a villát és a parkot többször is megtekinteni. Beszámolója felbecsülhetetlen információkkal szolgál Brázay Zoltán személyéről, környezetéről, Balatonarács és Balatonfüred érdekében végzett munkáiról.
9. Máthé János: *Egy világjáró kertjei*. Mezőgazdasági Kiadó, 1987. A Brázay mintagazdaságról: 181 – 185. old.
10. Gáspárdy Aladár, 1878 (Újpest) - 1948 (Balatonfüred). Tanár, a balatonarácsi Szeretetház igazgatója, 1941-1944 között a "Balaton" c. folyóirat főszerkesztője, a Balatoni Gyümölcsstermelők Egyesületének ügyvezető alelnöke.
11. Gáspárdy Aladár: *Kertgazdaságok alakulnak a Balaton mentén*. Balaton, 1943.
12. Dr. Cholnoky Jenő és pellérdi Brázay Zoltán bevezetője a *Balatoni Szemle* 1942. ápr. 1-jén megjelent 1. számában.

ifjabb KARÁCSONY SÁNDOR

TÖREDÉKEK EGY MÚLT SZÁZADI FÜREDI ÉLETMENTŐ HAJÓSRÓL

1928. augusztus 4-én a "Balatonfüred" című keresztény magyar politikai - gazdasági hetilap az alábbi cikket közölte:

*„Izgalmas életmentés a Balatonon
Tíz cserkész halálveszedelemben
Karácsony Sándor bravúrja*

Vasárnap a kora délutáni órákban nagy vihar dúlt a Balatonon. A hirtelen egyszerre két oldalról jövő szélvész több méter magasra korbácsolta föl a vizet s lehetetlenné tette a kisebb hajókat és vitorlásokat. Ebben az időben Karácsony Sándor füredi hajóvezető egy vitorlásról vizsgálta a vizet, hogy hol lát viharral küzdő hajót. Tihany és Füred között pillantott meg egy kétárbócos vitorlást, mely tehetetlenül vergődött a szörnyű viharban. Két társával, Pálfi Gyulával és Juhász Jánossal azonnal a "Badacsony" motorosra szállt, pár perc múlva már a oldalára borult "Helsingor 6591sz." vitorlásra bukkantak, amelynek oldalán 10 cserkész lógott. A mentés nem volt könnyű munka, mert a motorosnak vigyáznia kellett arra, hogy a fiúk ne szoruljanak a két hajó közé, avagy a propeller meg ne sértse a küszködőket. A hetedik kísérletnél sikerült a "Badacsony"-nak oly állásba helyezkedni, hogy a fuldoklókat felszedhette. A mentés az utolsó pillanatban történt, amit igazol az, hogy a parancsnok a motoroson összeesett. A mentés azért volt nagyon nehéz, mert a hullámhegyeknél a vitorlás a fiukkal mindig elmerült a hullámvölgyeknél bukkantak fel, mikor egy-egy cserkészt ki lehetett emelni.

A budapesti piarista gimnázium cserkészeit a tragédia után Füredre hozták, hol Tolnai Kálmán intéző forró teával várta őket a Yacht Clubban, honnan a vihar elmúltá után autókkal szállították őket a tihanyi táborhelyükre.

Karácsony Sándor vizsgázott motorvezetőnek ez volt a 18. életmentése, Mint értesültünk, járásunk főszolgabírája nevezett jólélekkel fogja ajánlani kitüntetésre. A fővárosi lapokat tévesen informálták a fent leírt életmentésről, mert a fuldoklókat a füredi és nem a tihanyi motorosok mentették ki. Ez utóbbi motorosok csak a vihar után mentek ki a vízre. Ellenben Kosler Ferenc és Jáger József az "Elza" motoroson végeztek kutató munkát.

Ez az igazság!"

A cikk kópiáját a füredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény mikrofilmtárában őrzik.

Karácsony Sándort ezért az életmentéséért Horthy Miklós kormányzó a Magyar Bronz Érdeméremmel (a Hazáért Érdemérem Bronz fokozatával) tüntette ki. A kitüntetést maga a miniszterelnök, Bethlen István adta át.

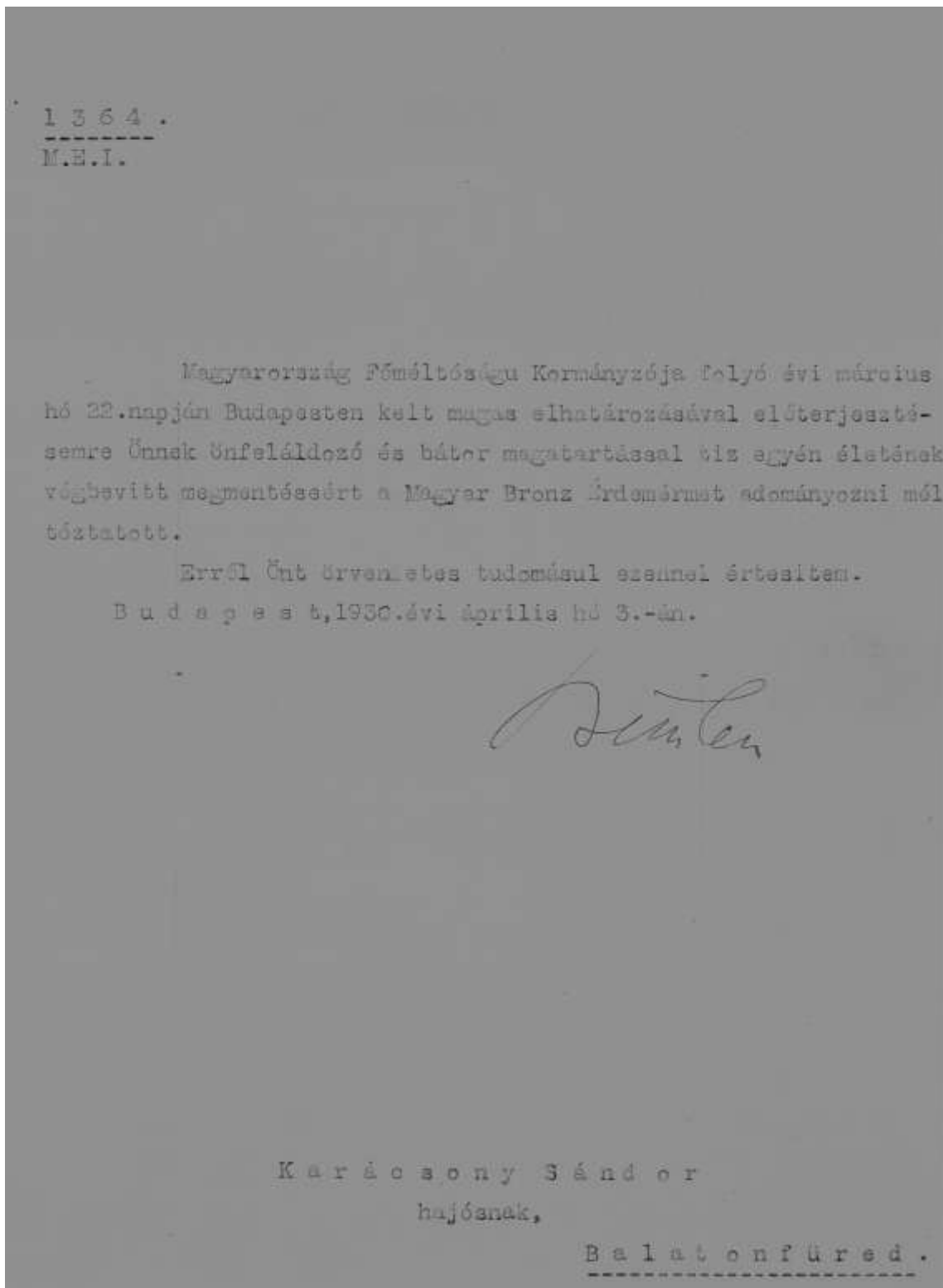

A Horthy Miklós által adományozott kitüntetés

Karácsony Sándornak 18 életmentése volt. Ebből 2 főt télen, jéges vízből mentett, 16 főt pedig nyáron: felborult csónakok és vitorlások utasait, illetve fürdőzőket mentett meg a biztos vízbefüléstől.

Karácsony Sándor a maga módján igazi politikus, vagy ha úgy tetszik: sokoldalú és sok tehetséggel megáldott ember volt.

Nagyon jól zenélt. Egy szép tangóharmónikája is volt, kiválóan játszott rajta. A hangszer 1944-ben az ostromló szovjet csapatok egyik tisztje, "tishti becsületszavát adva" kölcsönkérte tőle. A harmónika soha többé nem került vissza a tulajdonosához.

A kormányzói kitüntetés igazoló lapja

Jó sportember is volt: minden úszásnemben kiválóan teljesített, ezenkívül 10 éven keresztül minden évben ő nyerte meg a vitorlarúd-mászó bajnokságot. (Ez egy 15 méter magas, lakkozott vitorlarúd, tetején egy üveg pezsgővel. Aki leghamarabb lehozza a pezsgőt, az a bajnok.)

Az extrémítás sem állt távol tőle: közismert volt hajós berkekben, hogy bármilyen veszélyes feladatra

is kérték – elsősorban unatkozó, gazdag főurak – nem ismert lehetlent.

Egy ízben azt kérték tőle, hogy vigye ki őket jégvitorlásra és a három méteres rianáson menjen keresztül. Megtette. Ugyan a két oldalsó korcsolya a jég alá csúszott és letört a vitorlarúddal együtt, minnek következtében az egész társaság fenéken csúszott vagy 500 métert, de megúszták.

Történetmesélésben is jeleskedett. Fejből tudott vagy 100 népmesét, de saját kalandjait is élvezetesen, színesen adta elő, melyhez "kiváló" alapot adtak az I. világháborúban átéltek.

Gyerekei és később unokái is szájtátva ültek esztéknél mellette, várva az újabb és újabb vagy akár a sokadszorra hallott, de soha meg nem unt történeteit.

Karácsony Sándor 1893-ban született Balatonfüreden. Szülei földművesek voltak és 7 gyereket neveltek. Ebben a családban, mint az akkoriban általános volt, a gyerekeknek is már igen korán hozzá kellett járulni a megélhetéshez. Ezért a 6 elemi iskola elvégzése után hősünk a Magyar Királyi Yacht Építő Club hajóépítő üzeménél helyezkedett el, mint segédmunkás.

Talán a föld szeretete, talán a jó szerencse miatt a család a 30-as években már magáénak tudhatott több, ma úgy mondanánk "jó helyen lévő" földterületet.

Pl.: a mai Marina Hotel helyét, a füredi vasútállomás melletti legelőket és egy sor telket a "Szákában", "Bocsáron", "Petkében" és "Kéken", ezeken a különleges nevű füredi helyeken.

Karácsony Sándor az I. világháború mozgósítása-kor, 1914-ben a 31. sz. veszprémi gyalogosezred kötelékében teljesített sorkatonai szolgálatot.

Nagykanizsai állomáshelyéről aztán, – az orosz mozgósítás miatt – váratlanul nem az olasz, hanem az orosz hadszíntérre került, ahol hadifogságba esett. A hátsószámba szállítás közben négy társával együtt sikerült megszöknie.

A társak neve: Kilik Kálmán, Kaplár Johán, Vargha Imre és Dudics Johán.

Ez az öt ember aztán kényszerűségből, mivel a front útjukat állta, nem a hazája felé vette az irányt, hanem ellenkező irányba: a mai Irak és Irán (akkor Perzsia) felé vándoroltak.

K. und H. Oester-ungar. Konsulat.
Es. is hier ostrák-magyar Konsulat
Bagdad.

Igazolja, hogy Oroszországból fogságba esett
ostrák magyar katonákból álló öttagú csoport
is orosznan a névzet sorolja fel.
Orosz fogságból sejtet katonák Perzsián át Irán
Bagdad fővárosába a események kíséretben
1916. év június 4-én kombatán regg 10 óra
számítás szerint 3 óra után érkeztek meg,
megérkezés után magyar konzulátusunk
jelentészték.

A Magyar konzulátus további perzsis értekezés
a Bagdadtól Haleb területre a német
csapat testvér jelen levőket küldött, hogy a
további beosztásnál részvegyenek.

Ezek közül felvált
Névzet: ill. követség
Karácsony Sándor
Kilik Kálmán
Kaplár Johán
Vargha Imre
Dudics Johán

Látomatra: Bagdadi Konsulátus személyes
ala írással tanúsít.

Táhy
ezen kívül még nyeli olvashatatlan aláírás
pincésztével kiegészítendő.

itt fordította:
Mohamedagha Ismail

A bagdadi osztrák-magyar konzulátus igazolása Karácsony Sándor és társai számára

Amint az a fotózott iratokból is kiderül, 1916. március 4-én jelentkeztek a Császári és Királyi Osztrák-Magyar Konzulátuson, Bagdadban. A konzulátus továbbküldte őket Halebre, a német csapattesthez.

Mikor odaértek, egy maláriától legyengült csapattestet találtak, ahol a szanitécek – kicsit talán megkésve – a még egészséges katonákat oltották éppen. Igen ám, de az is hamar világossá vált, hogy akik megkapták az oltást, azok néhány napon belül meghaltak. Ezért a mi "szökevényeink" Karácsony Sándor javaslatára az oltóanyagot a beadás után, ahogy csak bírták, kinyomkodták magukból. Meg is menekültek, bár a javaslattevő lépést azért el kellett távolítani!

Ezt követően ötüket a frontra irányították, de oda sose jutottak el, mert a Tigris folyót átúszva ismét megkísérelték a szökést. A kísérletet azonban észrevették, és golyózáport zúdítottak a menekülőkre.

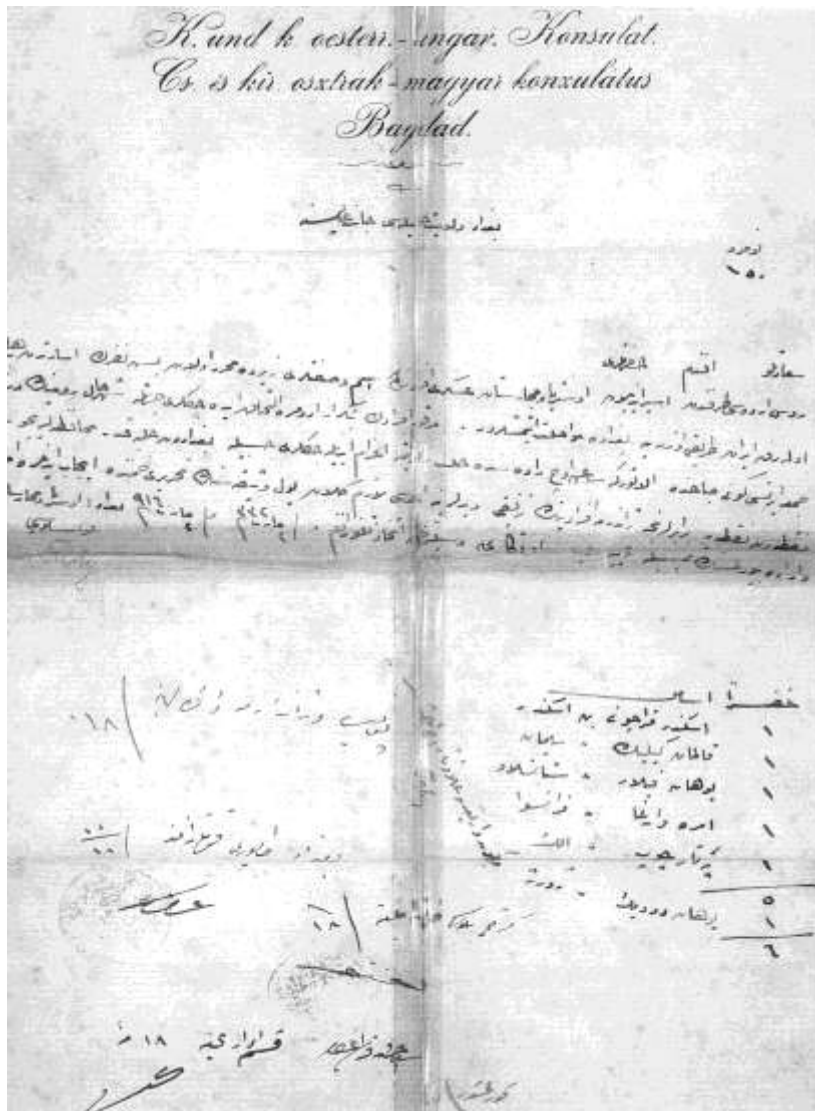
Ezt Karácsony Sándoron kívül senki sem élte túl. Valószínűleg a Balatonban szerzett úszás tudása mentette meg az életét.

Magányos, másfél éves (!) vándorlás után ért haza. (Ez a kalandos út volt később a saját mesék forrásanyaga.)

A 31-es veszprémi pótzászlóalj parancsnokságon jelentkezett, ahol egészségesnek nyilvánították. Visszaküldték volna a frontra, de a Királyi Magyar Yacht Club kérte a felmentését, amit végül meg is kapott.

Visszakerülve a Yacht Clubba, végezte el a szakiskoláit, aztán később a balatoni hajósok közül elsőként, Bécsben a motoros hajóvezetői vizsgát is megszerezte.

Az 1929-es gazdasági világválság idején azonban a munkaviszonya megszűnt. Néhány évig még szülővárosában próbálta megteremteni egyre gyarapodó családjának a létfenntartás feltételeit, aztán 1936-ban, immár 5 gyerekes apaként egy Pest melletti kisteleülésre – Sződligetre – költözött, ahol rá egy évre megszületett legkisebb gyermeke, e cikk írója.

Az osztrák-magyar konzulátus igazolásának perzsa nyelvű átírata

SIBALSZKY ZOLTÁN

BALATONFÜREDI EMLÉK-MOZAIKOK

A korábban a Füredi Históriaiban megjelent „Balatonfüredi emlékek” c. (2005/1. sz., 17–22. p. A szerk.) cikkemhez fűzök még néhány mozaikot.

1. Amikor 1941-ben megvettük a Mészöly u. 10. sz. alatti nyaralót, ez a terület közigazgatásilag Balatonarácshoz, üdülőhelyileg viszont Balatonfüred Fürdőtelepéhez tartozott. Az adót tehát Arácsnak kellett fizetni, de – mivel ott nem volt adóhivatal – a Csupakon lévő adóhivatalhoz kellett beküldeni. Az „üdülőhelyi díjat” Balatonfüredre az Üdülőtelep számára fizettük be. Irodájukat a sétány árkádos épületében, a baloldali szárnyban működtették. A postai címünk is ez volt: Balatonfüred-Fürdőtelep”

A füredi hajó kikötő az 1930-as években

2. A kis sétány és nagy sétány között húzódott Balatonfüred és Arács közigazgatási határa. Ha valaki az arácsi Esterházy strandról jött vagy oda ment, a nagy sétányon fürdőruhában nem mehetett végig, csak rendesen felöltözve, vagy legalább fürdőköpenyben, mert a fürdőtelepet a bencés rend birtokolta.

Füredi strandélet az 1930-as években

3. A kékedi (helyesen: Kéki. A szerk.) patak melletti felső malom 1942 óta Herczeg János tulajdonában volt, aki azt nyaralónak használta. A patakból a malom előtt kis tavat alakítottak ki szigettel, és nagyon szép, virágos kerttel. Herczeg nagybátyám barátja volt, lánya, Ági pedig húgom barátnője. Ha Ági lejött biciklivel a strandra, beszólt hozzánk, és mi is többször felmentünk vele a malomhoz. Ott mindig megcsodáltuk a ház előtt pipázgató indián asszonyt, aki egy amerikai magyarhoz ment hozzá. Később hazatelepedtek, és amikor a férfi meghalt, özvegye Magyarországon maradt.

4. Egyik reggel – talán 1947-ben lehetett – biciklivel túrára indultam a sétányon keresztül. Peremartoni Nagy Sándor bácsi jött szemközt velem. Egyik kezében vödört, a másikban horgászbotot tartott. Köszöntem és megkérdeztem: „Sándor bácsi, ilyen korán abbahagyta a horgászást?” Mire ő: „Tudod, egy átlagos horgász átlagban egy halat fog itt naponta. Én már megfogtam!”

A balatonfüredi vasútállomásnál (1940-es évek)

5. Már a negyvenes évek elején mindig megnéztem a 13 km-es Balaton-átúszás startját. A cél Siófok volt. Mivel ez sok órás úszást jelentett, a bajnokjelöltek a hideg ellen vastagon zsírral kenték be a testüket. Több éven át a versenyt egy Páhok nevű fellábú úszó nyerte. Különösen imponáló volt, amikor fellábával startolt. (Páhok István [1907–1970] 1922-ben, 1930-ban, 1932-ben, 1933-ban, 1938-ban, 1941-ben, 1942-ben, 1943-ban és 1944-ben nyerte meg a Füred – Siófok közötti Balaton-átúszó versenyt, előbb az MTK, majd a MUE versenyzőjeként. Mindkét lába megvolt. A szerző valószínűleg Szénási Imrével keverhette össze őt, aki-

nek az egyik lába béna volt, ő valóban fél lábbal úszta át a Balatont. A szerk.)

Vendégek érkeznek a sanatóriumba (1930-as évek)

6. Marx Gyuri barátom, a későbbi akadémikus az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen szerzett diplomát, majd az egyetem Fizikai Tanszékén lett tanársegéd a nagytudású Novobáztky Károly professzor mellett. Novobáztky tavasszal azt mondta Marxnak: „Ha már befejeződött a félév nyugodtan lemehet Füredre, és őszig ott maradhat. Azt olvashat és tanulmányozhat, amit akar. Ha valamit nem ért vagy segítségre van szüksége bármikor jöhet hozzám. Ha valamire jut, nagy ember lesz, ha nem, akkor is hasznosan töltötte az idejét!” – Ez alapozta meg Marx György karrierjét, amely így részben Balatonfüreden érlelődött.

7. Nemrég (2009-ben, a balatonarácsi vasútállomáson. A szerk.) avattak fel egy emléktáblát abból az alkalomból, hogy a Balaton északi partján száz éve indult meg a vasúti közlekedés. A táblán ez a megfogalmazás olvasható: „... Budapest–Székesfehérvár–Tapolca vasútvonal ...”

A Déli Vaspálya Társaság személyvonati mozdonya (1870-es évek)

Ez így helytelen. 1909-ben a Budapest–Székesfehérvár–Nagykanizsa vonal a Déli Vaspálya Rt. tulajdona volt, míg az északi vonalat a MÁV építette. Tehát a Székesfehérváron áthaladó vonalat a MÁV nem használhatta. Az északi partra jövő vonat a Budapest–Pusztaszabolcs–Börgönd–Szabadbattyán–Csajág vonalon haladt, a déli vonalat Szabadbattyánnál keresztezte. Ez még akkor is így maradt, amikor a Déli Vaspálya Rt beleolvadt a MÁV-ba, ezért nem lett volna jogi akadálya a vonal használatának. Egészen 1944-ig így maradt. Csak a háború vége óta közlekednek az északi partra menő vonatok Székesfehérváron át!

8. A háború után először 1946 nyarán bicikliztem le Füredre. A kis sétányról átmentem a nagy sétányra. Orosz tankok foglalták el a sétányt teljes szélességben, csak egy szögesdróttal szegélyezett keskeny ösvényen lehetett haladni. Ez még 1947 nyarán is így volt. A Gyógy-téren az üdülöhelyi szalon kiégve szomorkodott. A sanatórium mögötti Esterházy Szálloda és az Esterházy Strandfürdő is szovjet tulajdonban volt. A fürdőben magyar személyzet dolgozott, de a bevétel szovjet kézbe került. Ugyancsak a megszálló hadsereg birtokolta a kioszkot is, ami a fürdővendégek kedvelt uzsonnázó helye volt.

A kurszalón kiégett épülete

1947-ben a vendéglők közül már kinyitott a parkbeli Balaton, az arácsi Liliom, Füreden pedig a Magyar Tenger, a mai Arany Korona. (Már bezárt, helyén cukrászda működik. A szerk.) Mindhárom vendéglőben esténként cigányzene szórakoztatta a vendégeket. A Balatonban és a Liliomban táncolni is lehetett. 1948-ban új szórakozóhely nyílt a mólón, a Móló Bár, ahol éjfélig egy zongorista játékát hallgathatták. De nagyon hiányzott az üdülöhelyi szalon, ahol beszélgethettek, újságot olvashattak, kártyázhattak – főleg rossz időben – az üdülöhelyi vendégek.

TARNAI KATALIN

RÉGI (ARÁCSI) CSIBÉSZEK

Egy szűk nemzedéknyi a korkülönbség közöttük, az egyik a 30–40-es, a másik az 50–60-as években volt gyerek, illetve kamasz. Csak azt sajnálom, hogy nem hallják ízes, szép beszédüket, és csak így, írásban tehetem közzé történeteiket. Ám mivel szinte mindenki ismeri őket városunkban, talán olvasás közben mégis felidéződik színes egyéniségük, sajátos beszédmódjuk, jóízű mesemondásuk. Igyekszem mindent úgy tovább adni, ahogy tőlük hallottam.

KUTI KÁROLY

Születtem 1935. december 4-én Balatonarácson a Templom – ma Koloska – utcában. Sok jópajtásom volt a korosztályomban: Berecki László nevezetű, meg Terbalics József, Mészöly László, Kardos Sándor, Tóth Laci. Sajnos közülük már három meghalt.

Kuti Károly (sapkában) szüleivel és testvérével a házuk előtt

Együtt jártunk iskolába, együtt játszottunk.

Kérem szépen Arácson hat osztály volt akkor a református iskolában. Hosszú padosorokban ültünk osztályok szerint, az első négy osztály együtt járt, nem volt külön választva. A tanító mindegyiknek adott feladatot földrajzból, számtanból, melyiknek miből, míg a másikat tanította, így aztán nem unatkozott senki. Énnekem nagyon sok szép emlékem van, igaz rossz is, nagyon elvert engemet például a cigarettazás végett. (Mégse tudott leszoktatni, csak 28 éve szoktam le róla!)

Elég nagy volt akkor a körzet, sokan jártak ide, például Lóczynak a fia is, az unokabátyámmal járt együtt a más korosztály végett. A mi osztályunkban 10-12-en voltunk. Annak idején nálunk még úgy kezdődött az iskolai nap, hogy félnyolcra istentiszteletre – úgy hívták, könyörgésre – kellett mennünk. A tanítónk orgonált és velünk együtt a mezőre induló idős bácsik is jöttek. Visszaemlékszem, letették a kapát, kaszát, a munkásruhájukban bejöttek a templomba, végighallgatták az istentiszteletet, aztán mentek dógozni. Mi meg átmentünk az iskolába, ahol először elmondtunk egy imát, aztán meg az egyszeregyet mondtuk egész addig, míg el nem kezdődött a tanítás. Délig voltunk iskolában, akkor úgy mentünk haza, hogy utca szerint ki hol lakik, fél kellett sorakozni. Minden héten más volt megbízva, hogy figyeljen, és másnap beszámoljon, ki hogy viselkedik hazafelé az utcán. (Persze volt, aki azzal szórakozott, hogy a haragosáról azt mondta, hogy rosszat csinált, és így megverette a tanítóval.) Mert akkor nem úgy mentünk haza, mint a disznók, hanem rendesen, meg köszönni kellett mindenkinek. A katolikus gyerekeknél ugyanígy volt, csak azok úgy köszöntek, hogy „*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*”, mink reformátusok úgy, hogy „*Jó napot kívánok!*”

Délután kettőre kellett visszamenni, s akkor négyig volt tanítás, leginkább az idősebb korosztálynak, a 3-4-nek, akiknek már több tantárgyuk volt.

Voltak köztünk iparosok, napszámosok, meg olyanok gyerekei, akiknek vót egy kis földjük, így vót aki játszhatott, vót aki nem. A Berecki Lacinak muszáj volt dógozni, az édesapja a téglagyár tulajdonosának volt a parádés kocsisa; öten voltak testvérek és más munkája nem volt, be kellett a gyerekeknek segíteni, mikor később pásztor lett a

faluban. A Mészöly Laci édesapja fűszeres volt, az játszhatott, hacsak nem kellett neki a boltban stanielit pödörni.

Télen a ródlizás volt a játék. Az egyházpince fent volt a Tamáshegyen, ott felültünk a ródlira, akkor uccu le, egész a szövetkezetig! Akkor ugye nem kellett félni, hogy jön a busz vagy valami, esetleg egy nagy szánkóval jött egy fogat, de azon meg csöngő volt, azt hallottuk és akkor megálltunk. Visszaemlékszem Fejes Zsiga bátyámra, aki 18-as születésű volt, a testvére meg 22-es, lakatosok voltak és csináltak egy akkora vasszánkót, hogy hatan-heten ültek rajta, hátul meg bottal kormányozták. Egyszer az történt, hogy a nagybátyám ült legelől, túlszaladtak a szövetkezeten, át az úton ott volt egy Breille nevű ház, és ahogy jöttek, befutottak az ablakon derékig. A bátyámnak a háziak belül lehúzták a lábáról a csizmát és addig nem adták neki vissza, míg be nem csináltatta az ablakot.

Aztán voltak színdarabok az iskolában. A tanítónk, Ózdi Imre tanító úr nagyon ügyes, rendes ember volt, áldom a nevit, és ez színdarabot is írt, például, hogy „*A vér nem válik vízzé*”. A Népházban a szövetkezet fölött színpad volt, ott voltak az előadások. Az idősek is ott jöttek össze karácsonykor, bálokra, beszélgettek: hogy telnek a napjaik, milyen lesz az idő, meg hasonló: te mit raksz, mit vetsz a dűlőbe.

Karácsonyra anyám ilyen pörkölt cukrot szokott csinálni, kiöntötte, aztán mikor kihűlt, úgy elvagdalta szegény. Lehetett itt egy Mokra nevű boltban különböző selyempapírokat kapni, abba csomagolta be. E volt a szaloncukor. Diót szokott ezüstpapírba csomagolni, gyufaszálat dugtak bele, úgy kötötték a fára, meg alma volt, ilyesféle volt az ajándék. Nagyon örültünk, ha kaptunk egy olyat, hogy na zokni; vagy kesztyűt, vagy tán egy cipőt.

Nekünk úgy teltek el az esték, hogy édesanyám szokott olvasni, hangosan, mert édesapám is nagyon kedvelte ezt. Volt olyan, hogy „Tamás bátya kunyhója”, meg „Elfújta a szél”, ilyen regényeket. Alig vártuk az estét, hogy édesanyám a lámpánál olvasson – mert ’54-ben lett ott a hegybe csak vilány – lámpafénynél olvasott, míg szegénynek a szeme bírta. Meg mandulát törtünk, a felnőttek törték, mi gyerekek meg pucoltuk. Mikor látták, hogy unjuk, akkor lefekhettünk és édesanyám olvasott.

Nyáron? Már mikor negyedik osztályba jártunk, arra visszaemlékszem, hogy a barátaimmal közösen mind eljártunk a vasútra gyomlálni. Hét órára mentünk, délután kettőig kellett lennünk. Egy Part

Lajos nevű vasutas volt megbízva, az volt ott velünk. Alsóörstől jártunk egészen Akaliig. Vonattal mentünk, ha például Aszófőtől gyomláltunk tovább, fájrontra odamentünk a legközelebbi állomásra, onnan is vonattal jöttünk haza. Aztán volt olyan is, hogy versenyeztünk, ki ér előbb oda az állomásra, mert mi gyerekek szedtük össze a csikkeket, aztán ezekből cigerettáztunk ott titokba.

Játékszerünk úgy volt, hogy ahogy visszaemlékszők, én a nagymamát szoktam megzsebolni. Itt volt egy Mészöly Gyula nevezetű kisboltos, mikor a református templomba mentünk, annak az udvarán jártunk keresztül, s a pap is, mindenki, és ott olyan pöckölő golyókat lehetett venni. Különböző színűek voltak és úgy játszottunk, hogy mindenkinek más színű golyója volt és úgy pöcköltük, hogy elnyerjük egyik a másikát. Mert ugye, ha én úgy pöcköltem, hogy a másikához hozzákoccant és az belegurult a likba, az már az enyém volt.

Kuti Károly konfirmálása alkalmából készült fényképe

A kocsmába 18 éven alulit senkit nem engedtek be, így a különböző korosztályok a Hangya Szövetkezet előtt találkoztak, beszélgettek, minden korosztály külön-külön. Az idősebbek, a legények a lányos élményüket mesélték egymásnak, odamenni nemigen lehetett hallgatózni, mert akkor volt olyan aki pofonvágt a hallgatózót, hogy menjetek el, ez nem tirátok tartozó dolog, nem úgy mint most. Hát szóval olyan szia meg csók szóval ilyen nem volt.

Játszottunk még kovbolyozást. Volt itten homokbánya, igen magas part vette körül. Fapisztyokat csináltunk, aztán azzal lüdtünk egymást. Osztt akkor az kiesett akit észrevettünk, mert úgy bújunk egymás elől.

Nagy ellentét volt köztünk a faluban a két utcator között. Volt a Béke utca – az akkori Pásztor utca – meg a túlsó fele a Koloska, vagyis a régi Templom utca. A Pásztor utcaiakat ha hozzánk átjöttek a Templom utcába, mink vertük el, ha mi mentünk át, akkor azok vertek el minket, ha nem tudtunk elfutni. De ugye nem kergethettek akármeddig, a mi területünkre már nem jöhettek át. A határ az Itató köz volt, ott mindig nagyon kellett figyelni.

Játékunk? Volt labdánk rongyból. Édesanyánk, nagymamánk patentharisnyát hordott, nájlronról akkor nem is hallottunk. Aztán ha már úgy volt, hogy főtozni se volt érdemes, annak örültünk, a szárát megkaptuk. Egyik felét bevarrtuk, kifordítottuk, hogy a színe legyen kívülről, aztán megtömtük másik rossz rongyokkal s akkor olyan labda tünemény lett. Összevarrtuk a másik végét is, aztán aztat hajtottuk.

Aztán voltak azok a háborús benzines hordók. Levertük valahogy az abroncsát, aztán kemény drótból csináltunk ilyen szerkezetet, amivel hajtottuk az utcán, versenyeztünk. A hajtáshoz is ügyesség kellett, de a lényeg az volt, ki hogy tud futni, az adta az igazi versenyt. Akkor még makadám út volt, és mind mezítláboztunk, könnyen belerúgtunk, belebotlottunk egy-egy kőbe így nyár végére egy-két köröm mindig hiányzott.

Itt a Balatonon születtem, viszont nagyon de nagyon rá köllött érni, meg olyan hangulatba kellett lenni a szüleinknek, hogy elengedtek le fürödni. Tiszta víznek nevezték itt Arácson azt a részt, ahova jártunk. Ott is rendesen kellett viselkedni, ha nem, akkor nagy baj volt, mert ott a Tiszta vízen fürdött a Stumfán jegyző úr, a Bucziné, akinek szobrász volt a férje, a tanítónk is odajárt meg a Gömbös Ernő főjegyző úr, szóval nem ilyen magunkfajták voltak. Volt egy parasztember is, a Vargyas Jóska bácsi, annak egy kék előköténye volt, az volt a fürdőruhája. (Nekünk a glottgatya, természetesen.) Jóska bácsi a

kötényét a lába között hátrahúzta, hátul elfűzte, szomakalapja a fejibe, pipa a szájába meg a bot a kezibe, bement addig, míg a víz az állát elérte, visszasetált, levetkőzött, eljött haza – e vót a strandolás.

Azért örültünk, ha mehettünk fürdeni. De ha nem mentünk haza időre, akkor abból olyan büntetések voltak, hogy megnézhattuk, mikor mehetünk el megint. Estefelé el kellett menni például legeltetni a tehenet – akinek vót – vagy a ludakra kellett vigyázni, lehajtani a Sédén. Megvolt mindenkinek a tennivalója. Jóság volt mindenütt, nekünk gyerekeknek már kiskorunktól azt mondták: légy szíves, vigyél oda egy kis vizet a pipiknek, vagy adjál nekik enni meg hasonlót, rá ösztönöztek a munkára benünket. Sok gyerek meg rá is volt kényszerítve kicsi korától a munkára, ha tetszett, ha nem.

Sokkal másabb volt a gyerekkor, de én nagyon szívesen emlékszem rá vissza.

FARKAS PÉTER

Mondhatnám, hogy amikor még kis srác voltam, de nem mondom, mert akkor jobb esetben legfeljebb kölyöknek tituláltak, amikor ezek a dolgok történtek – 1950 egynehánytól 1960 egynehányig.

Farkas Péter édesapjával házuk előtt, 1949-ben

Akkortájt az Arácsi út 36-ban laktunk, egy ma is álló, kellemes, kúriaszzerű épületben. Ez abban az időben a falu szélső háza volt. A Gombás kúria volt a következő lakott épület mindaddig, míg 1955-ben egy némileg romos házban nem kaptak „ideiglenes” szállást Bercsik Józsiék, akit korosztályunk csak Berenyikov Fomának ismert. Házuk ma is megvan, persze teljesen átalakítva a Tamási Áron utca és az Arácsi út kereszteződése környékén. Akkor a Tamási Áron utca egy mély horhos volt, amit csak az ilyen „mifélenk” járt „harci” vagy „vadászcelekményei” kapcsán.

Szüleivel, elsőáldozáskor, 1952-ben

Alsóba a Piros Iskolába jártam-jártunk, ami mögött a templomkert húzódott, azon folyt keresztül a kéki patak. Medre itt jó keskeny volt ahhoz, hogy gallyakból készített vízimalmunkat sebesen forgasza. A „folyón” tutajokat is úsztattunk, versenyezve, hogy melyikünké ér előbb a zuhataghoz, ami a mostani ivókút környékén volt. Ez a kellemes, gyümölcsfás terület különös vonzással bírt bennünket egy kis málna, szamóca, majd alma vagy körte dézsmálására, mikor játék közben megéhez-

tünk. A jó esperes bácsi e gáztetteket gyónáskor már kívülről tudta, mégse haragudott meg érte soha, hisz kárt nem tettünk.

A patak mellett a Csárda utca és környéke részben bolgárkertészet volt, másutt a patak ártere a maga sásos-vizes rétéjével. Szünetekben itt rohangáltunk, röptettük az óra alatt készített papírrepülőket. Tanítás után itt, vagy a közeli Vásártéren (most a SPAR és néhány lakóház van a helyén) rúgtuk a labdát Bütyökkel (Batyki Józsi), Mulyával (Bambek Misi), Ramival (Kemény Dodi), a Kisramival (Kemény Laci), Haresszel (Hargitai Kornél), na és aki nélkül a focizás nem is létezhetett volna Vendivel, a labda tulajdonosával. Nagy kincs volt akkor egy jó labda! (Hát még az a varrott bőrfoci, amelyet a néha-néha „idelátogató” – az Arany János utcába udvarló – Fenyvesi Máténál láttunk, majd leírhatatlan gyönyörűségünkre olykor kölcsön is kaptunk!) Akié a labda volt, az választhatott először a csapat összeállításánál. Szürkület felé, ahogy a haza indulókkal fogyott a csapat, fejelő bajnokság kezdődött és tartott mindaddig, amíg meg nem lett a győztes, vagy ha a már sötétségre váltó szürkületben meg nem jelent egy feldühödött szülő, a labda elkobzásával és olyan rémségekkel fenyegetve, mint szobafogság és hasonlóak.

Abban az időben a gyerekeké volt – legalábbis mi úgy éreztük – az egész hegyoldal és határ szőlőstül, gyümölcsfástul, pincedombostul, kilátóstul, na és a Kéki völgy, a cseppkőbarlang meg a Koloska völgy is!

Hozzáink legközelebb a Bogdán bolt volt, mellette a Szikvíz Üzemmél. Ha hirtelen valami kellett a főzéshez, vagy váratlan vendég állított be, felhangzott a jelszó: *szaladj kisfiam, hozzá! ..., de a karikádat itt ne hagyd!* A máskor csak játék karikázás ez esetben igen hasznos tevékenység volt, ugyanis a karikával, ha lassan haladt az ember, az eldőlt, és ezt a szégyent senki nem kockáztatta, tehát az utat a boltba futva kellett megtenni, odavissza, néha napjában többször is. Ezekben az években hetente egyszer lehetett húst kapni a mérszárszékben, vagy a Mérleg utcai hatósági húskimerésnél, azt is csak úgy, ha a család már előző nap megkezdte a sorban állást. Elsőként, estig, mi gyerekek fogtuk a sort, a várakozás üres óráit hasznosan töltve: ekkor faragtuk meg a csúzlifákat, készítettük a parittyákat, beszéltük meg, ki, mikor, hogyan jön a Fenékfürdőre halat fogni, hallgattuk a pletykákat, rémhíreket, de legnagyobb élvezettel a Puskás, Kocsis, Czibor, Hidegkuti, Grosics, Fenyvesi, azaz az Aranycsapat játékaról szóló beszámoló-

lókat. Az első tévés sorozatok egyike, a Tell Vilmos annyira mélyen érintett bennünket, hogy műhatatlan késztetést éreztünk egy-egy saját nyíl elkészítésére. Először is keresni kellett egy mogyoró bokrot vagy somfát és arról levágni a megfelelőnek ítélt husángot. Szakszerűen bevágott végeibe húrként spárgát, jobb esetben acélszálat illesztettünk, amit a hajógyáriaktól lehetett így vagy úgy megszerezni. Ezek után jöhetett a nádvágás, vagy a nádtetős házaknál a nyílveszőknek való kihúzósa. Ez utóbbi a pofonok, vagy az elfeneklés mindig fennálló veszélye miatt komoly körültekintést igényelt! A nád végére még egy bodzavessző darabot illesztettünk, ahhoz még az „éleslövészethez” egy 40-es szöveget rögzítettünk az úttestről beszerzett olvasztott kátránnyal – és már kezdődhetek is a célba illetve magasba lövés versenyei. Ezek folyamatosan tartottak mindaddig, míg egy „eltévedt” vessző Ország István iskolaigazgató kutyáját fenéken nem találta. A nyilak és íjjak ezután fegyvernek minősítették, és a szülők által elkoboztattak.

A tél annak idején kemény volt és tartós, a nagy hó csak úgy szikrázott a hidegben, a lovas szánok csengettyűje messzire hallatszott. Mi csak előkaptuk a szánkót és már észrevétlen utánuk is akasztottuk, aminek sokszor az lett a vége, hogy mivel a nagyszán Csopakra tartott, mi onnan kulloghattunk haza, bár azért ilyenkor nem hagytuk ki a Koloskai ródlizást – nem egyszer megküzdve a helybeliek birtokvédelmével. A már korábban említett Templomréti tócsái ilyenkor mindig befagytak, itt lehetett órák között csúszkálni, iskola után korcsolyázni a tekerős korikkal vagy a többségnek a szülőktől örökölt szíjas korcsolyával. A tekerős korinak megvolt az az előnye, hogy szinte soha nem esett le, ám ha mégis, akkor a cipő talpával együtt. A téli cipő pedig akkor igen nagy érték volt, viseltük amíg ki nem nőttük (eleve két télre vették a szülők), majd örökölték a kisebb testvérek. Amikor már jó nagy volt a hó, megkezdődött a Tamáshegy oldalában a kilátó alatti kis fenyvesből induló nagy szánkózás. A szánkó a nagy sebesség miatt csak egy jó dióverő póznával volt irányítható, ám egy jó kormányossal meg egy erős vasszánkóval a fenyvestől egész az Iskolaréig le lehetett csúszni. Egy délután két-három lecsúszása a visszamászásokkal akkora étvágyat csinált, hogy nem győztünk eleget enni az akkor csak hízó disznónak nevezett mangalica zsírjával megkent kenyérből, amihez forró bodzateát kaptunk.

Arácson a mostani Népházban csak alsó tagozat volt, felsőbe már az arácsiak is Füredre jártak a

polgári iskolába. Az arácsi és füredi tábor között az ellentét feloldhatatlan volt (ami abból fakadt, hogy az egyik arácsi, a másik füredi volt) egy alkalmat sem hagyhattunk ki az erőviszonyok legkülönfélébb módon való tisztázására.

A Tamás-hegy oldalában, családi kiruccanáson

Ha néha napján annyira rossz volt az idő, hogy még nekünk se volt kedvünk kimenni a szabadba, a gombfoci volt a kedvenc időtöltésünk. A csapattagokat mindenki sajátkezűleg gyártotta összeragasztott kabátgombokból. Pályaként legtöbbször a konyhaasztal szerepelt.

Kivételes alkalmakkor (pl.: ha a szülők távol voltak) esetleg a nagy ebédlőasztal.

Szívesen emlékszem vissza ezekre az időkre, a gyerekkorra, pedig játékunk mondhatni csak akkor volt, ha csináltunk magunknak. Szegények voltunk, de úgy érzem, mégis szabadabban, lelkileg mindenképpen egészségesebben nőttünk fel, mint a mai gyerekek.

KUPCSIK GÁBORNÉ

TORTA ÉS SÜTEMÉNYEK A RÉGI BALATONFÜREDRŐL

Ahogy az édesanyám mesélte, az ő idejükben az volt a szokás, hogy mielőtt férjhez ment a lány, nemcsak a stafírunját (ami egy életre szóló meny-nységű asztalneműből, ágyneműből, bútorból és mindenféle használati eszközből, dísz tárgyakból állt) készítették el, hanem egy szakácskönyvet is írtak számára, vagy átadták neki a több generációs, már használatban levőt. A mi családjunkban ez utóbbi történt.

A régi családi szakácskönyvekre az volt a jellemző, hogy fejezetekre tagolták. A fejezetek végén üres lapokat hagytak, hogy az utódok újabb receptekkel gyarapíthassák. Ezért többféle kézírás fedezhető fel bennük.

Nagymamám édesanyja, Écsy Józsefné, született Rabsch Anna a füredi Nagyvendéglő egyik bérlőjének, Rabsch Róbertnek volt a lánya.

A Nagyvendéglő (ma: Anna Grand Hotel) Balatonfüred egyik emblematikus épülete, étterme.

Mangold Henrik 1876-ban így ír róla: *„A vendéglő-épületben van alul a kapunál a nagy kávéház, fölötté az ét, mellette a táncsterem ... Az étkezésről négy vendéglőben van gondoskodva. Első helyen említendő a Rabsch-féle étterem és kávéház (a vendégfogadóban), hol minden tekintetben jó minőségű és orvosi utasítás szerint a gyógyigényeknek megfelelő, ételek és italok jutányos áron szolgáltatnak ki.”*

A Rabsch házaspár ekkor már nem fiatal. Lányuk, Anna Écsy László fürdőigazgató nevelt fiának, Écsy Józsefnek felesége. Anna újabb receptekkel bővítette édesanyja kézzel írott szakácskönyvét.

Ízelítőül néhány sütemény és torta elkészítésének leírását közöljük belőle. A receptekben senki se keresse, nincs kifejejtve a sütőpor, az aroma, a fixáló, a margarin és az édesítőszer. Ezeket akkor még nem is gyártották.

Akiket a családból személyesen vagy fényképről ismerek, nem voltak túlsúlyosak, inkább nádszál karcsúak. A fogyókúra, az egészséges táplálkozás és egyéb hasonló kifejezéseket sosem hallottam tőlük. Talán még azt sem, hogy „éhes vagyok”. Mert minden étkezésnek megvolt a maga ideje és jellege, kalóriaszámlálás nélkül. És ez nemcsak a mi családjunkra igaz.

Némethné Rác Lúcia közelmúltban megjelent, „A régi Balatonfüred” című nagyszerű könyvének fotóin is alig látni túltáplált embert a több mint egy évszázad távlatából. Mi lehetett a titkuk? Amíg ezt

megfejtjük, kedves olvasóim, készítsenek el és kóstoljanak meg néhány régi füredi süteményt.

REFORM-TORTA

Hozzávalók: 10 tojás, 30 dkg porcukor, 30 dkg örölt dió, 2 evőkanál liszt, 18 dkg cukor, 20 dkg csokoládé, 25 dkg vaj.

A tíz tojás habját összedolgozzuk a porcukorral, és az örölt dióval. Hozzá adjuk a lisztet, kevés vaníliás cukorral ízesítjük, a kikevert tésztából öt tortalapot formálunk és kisütjük. Ha kihűlt, a következő töltelékkel összeragasztjuk őket: a 10 tojás sárgáját, 18 dkg cukorral vízzel telt edény felett főzzük. A 25 dkg vaját 10 dkg csokoládéval habosra keverjük. A megtöltött és összeragasztott tortalapokat kívülről be- és körbekenjük, de a közepén egy négyszögletes darabot üresen hagyunk, amit csokoládémázzal (egy rúd csokoládét kevés cukorral és kevés vízzel felfőzünk) bevonunk. A négyszög bevonását elővigyázatosan tegyük, mert a meleg csokoládétól a (torta többi részét bevonó) vajkrém könnyen megolvadhat és összevegyülhet a csokoládé mázzal. A már bevont négyszög szélére cseresznye-befőttet (vagy más díszítést) helyezünk, a torta többi részét finomra vágott mandulával behintjük. Ajánlott a tortát a tálalás előtt már néhány nappal korábban elkészíteni.

MÜRBERTEIG

Hozzávalók: 28 dkg liszt, 20 dkg vaj, 2 tojás sárgája, 4 evőkanál cukor; a töltelékhez: fél kg túró, 2 tojás, 1 kanál liszt, 5 dkg cukor, mazsola, tet-szés szerint.

A lisztet összegyúrjuk a cukorral, a vajjal és a tojás sárgájával. Rétestészta keménységűre dolgoz-zuk ki. Két tészta lapot sodrunk belőle, közéjük tesszük a töltelékkel, amelynek elkészítésekor a to-jás sárgáját habosra keverjük a cukorral, beletesz-szük a túró, lisztet és mazsolát, végül a tojás habot.

A képen még látható kifli tésztája ugyanaz, a töl-telék: őrölt mandula, cukor és tojás hab keveréke.

ESTERHÁZY KRÉMSZELET

Hozzávalók: 12 tojás fehérje, 42 dkg cukor, 42 dkg mandula, 1 citrom leve; a krémhez: 6 tojás sár-gája, 8 evőkanál cukor, 2 és fél dl tej, 20 dkg vaj.

A tojás fehérjét jó keményre felverjük, hozzáad-juk a cukrot, a mandulát és a citrom levét. Össze-keverjük, és kikent tepsiben megsütjük. Ha meg-sült, a következő krémet tesszük rá: A tojás sárgá-ját összekeverjük a cukorral, tejjel, lassú tűzön, ál-landó keverés mellett felforraljuk. Amikor forrni kezd, egy kis lisztet és vaníliát adunk hozzá. Aztán habosra keverjük a 20 dkg vajjal, és ha kihűlt és elég kemény a főzött tojáskrém, összekeverjük a

kettőt. Megtöltjük vele a tésztát és kívül bevonjuk vele.

SOUFLE ROULADE

Hozzávalók: 5 evőkanál liszt, diónyi vaj, fél li-ter tej, 8 tojás, 15 dkg vaníliával ízesített cukor.

A lisztet, vajjal és a tejet összedolgozzuk és péppé főzzük. Ha kihűlt, a tojás sárgájával és a vaníliás cukorral habosra keverjük, majd hozzáadjuk a tojá-sok keményre vert habját. Jól kikent és lisztezett tepsiben lassan kisütjük. Cukorral behintett ruhára kiborítjuk, lekvárral megkenjük és összesodorjuk.

ALMÁS LEPÉNY HABBAL

Hozzávalók: 18 dkg liszt, 8 dkg vaj, 4 dkg zsír, 5 dkg cukor, 8 tojás, 1 kg reszelt alma, citromhéj, őrölt fahéj és 20 dkg cukor.

A lisztet 2 tojás sárgájával, vajjal, zsírral, kevés sóval összegyúrjuk. Tejet annyit adunk hozzá, hogy puha legyen a tészta. Két részre osztjuk, két hosszú, keskeny alakra nyújtjuk, tepsiben szép pi-rostra sütjük. Reszelt citromhéjjal és fahéjjal ízesí-tett dinsztelt almával jól vastagon megkenjük. Te-tejére főtt habot terítünk, visszateszük a sütőbe, és addig sütjük, amíg szép színt nem kap. A főtt hab a következő módon készül: 6 tojás kemény habjához 20 dkg cukrot adunk, ezt addig verjük forró víz fe-llett, míg nem folyik le a habverőről.

A süteményt vizes késsel vágjuk fel.

416

Dobos-torta.

(kiskorai névvel)

5 tojás sárgájához kevéske fenyőmaggal cukrot, 7 evőka-
nal lisztet, fél citrom reszelt héját és a 8 tojás hab-
ját. 12-13 lapot sütünk belőle.

Töltelék: 1/4 kg. cukrot és 8 tojás sárgáját jól felőt-
tva össze, míg a keverék megmészsáig (de ne legyen
főtt) arutalú kékülésig keverjük. Ha kihült hozzáad-
juk a már habosra kevert 1/4 kg. vajhoz kevéske
3-4 puha puhított csokoládét tettünk.

Mandula-torta.

Pufflató

Kegyed kilo cukrot 8 egész tojást habosra keverünk,
ekkor hozzáadunk 1/4 kg. aprított mandulát v. diót,
keves citrom héját 1 kávéskanál pörkölt 1/2 szál va-
niliát megtörve, 3 szem pörkölt kávét finomra
darálva. Ezt együtt 1/2 óráig keverjük s lassan sütjük.
Töltelék: 3 tojás sárgáját 1/8 kilo porcukorral egy to-
jásnyi vajjal elkeverünk. hozzáadunk 1/2 szál törött
vaniliát és 3 szelet puhított csokoládét. 2 tortát
3 részre vágjuk, megtöltjük s csokoládével be-
vonjuk.

Eostergomi-torta.

5 tojás sárgája, 20 deka cukor, 10 deka mandula, 5
deka csokoládé reszelve, 4 deka liszt és 8 tojás habja.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

KIEGÉSZÍTÉS CHURCHILL ÉS KARÁDY FÜREDI ROMÁNCÁHOZ

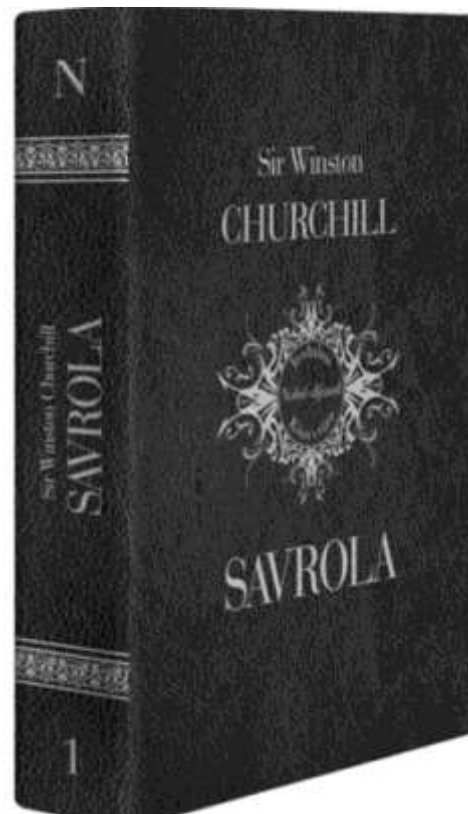
Talán akadnak néhányan, akik emlékeznek arra, hogy 2004-ben e folyóirat (8. szám) lapjain napvilágot látott egy írás Winston Churchill angol politikus, miniszterelnök és Karády Katalin filmszínésznő állítólagos füredi viharos flörtjével kapcsolatban. Mielőtt bárki arra gondolna, hogy azóta előkerült Churchill szivarvágója, vagy netalán Karády törött nyelvű teniszütője, előrebozsátanám, korántsem erről van szó. A cikkben leközölt egyik képhez aláírásként akkor azt írtam, hogy a kép vélhetően montírozott. Nos időközben kiderült, a kép valóban montírozott, és biztos, hogy nem Churchill fotóalbumából való. Az alapkép egy Karády filmről származik, az 1943-ban elkészült „Ópiumkeringő” egy filmkockája. A képen szerepel: Karády (a filmbeli Oltay/Oltai Éva), Jávor Pál (Borovszky Iván, műkritikus), Greguss Zoltán (Petrovics Tibor, bankár), Palóczy László (Péter, a színész), Baksa Sós László (Pécsi, orvos) és Petrovics Iván (a házigazda), de sajnálatos módon Sir Winston Churchill, hát ő bizony nem. A filmben játszanak még: Egyed Lenke (házvezetőnő), Turáni C. Endre (inas), Pataki Miklós (rendőrtanácsos), Pártos Gusztáv (sofőr) és még néhányan.

Baloldalt látható a Magyar Nemzet cikkében leközölt kép, e szerint: jobboldalt, a szivarral a szájában álló kalapos úr lenne W. Churchill személyesen. A jobboldali hasámban az „Ópiumkeringő” egyik filmkockája. Segítek: – mindkét képen – közepén: Karády Katalin, mellette baloldalt: Greguss Zoltán, a kép jobb szélén, kalapban: Jávor Pál.

Nos, igaz, hogy a teljesen megegyező filmkockát nem sikerült megtalálnom – legalábbis abban a filmkópiában nem, amelyhez hozzá tudtam jutni –,

de szerintem felettebb feltűnő, hogy számos részlet egyezik. Elképzelhetőnek tartom viszont, egy másik kópiában viszont szerepel a kép is, és utóbbit használták fel vágás és átszerkesztés után.

A másik kiegészítenivaló: 2010 októberének közepén a Metropolis Kiadó egy 27 kötetes sorozatot bocsátott útjára. Nobel-díjas szerzők magyarul eddig meg nem jelent, vagy nagyon nehezen hozzáférhető műveit kívánják közrebocsátani. A sorozat nyitódarabja az egykori angol miniszterelnök egyetlen szépirodalmi alkotása: a „Savrola”.

ELEK MIKLÓS

25 ÉVE HUNYT EL BÁLINT JÁNOSNÉ, „TONCSIKA”

Sokan még ma is Toncsi-villának emlegetik az Arany János utca 12. szám alatti kis házat, Bálint Jánosné Köves Livia hajdani otthonát. A Toncsikának becézett tulajdonos, 1924. augusztus 9-én született a Bihar megyei Felsőberekcsón (Bârsău de Sus/Románia).

Bálint Jánosné

A vidéki magyar zsidóság sorsában osztozva 1944-ben Nagyváradról hurcolták el Auschwitzba. Hazatérése után férjhez ment, és Magyarországon telepedett le. Tapolcán, majd Veszprémben dolgozott az Állatforgalmi Vállalatnál. Később román és német nyelvtudását kamatoztatva az idegenforgalom területén helyezkedett el. 1960-tól vezette a füredi kempinget, ahol 1966-ban megrendezték a nemzetközi kempingtalálkozót, melynek egyik szervezője és rendezője volt. Munkáját a Veszprém Megyéért Érdemérem arany fokozatával (1971) és a Kiváló Munkáért (1978) kitüntetésekkel ismerték el. 1981-ben vonult nyugdíjba. A Vas megyei Hegyfaluban hunyt el 1986. december 21-én. Végrendeletében (1984, 1985) az Arany János utca 12. szám alatti házat és telkét a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatalra hagyta azzal a kikötéssel, hogy abban Balatonfüred város helytörténeti múzeumát helyezték el. Végakarátának megfelelően 1993 óta itt működik a Városi Helytörténeti Gyűjtemény. 1994-ben, ebben az épületben alakult meg a ma már több mint 70 tagot számláló Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület, és itt található a 10 éve megjelenő Füredi História című helytörténeti folyóirat szerkesztősége is. Az épület a város egyik csendes, de múltjához méltó, szellemi műhelyévé vált. Példaértékű, nemes cselekedetért az önkormányzat Bálint Jánosné posztumusz Balatonfüred Városért (Pro Urbe) kitüntetésben részesítette 2003-ban.

Az Arany János utcai ház

SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ

BESZÁMOLÓ A HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET 2010-ES TEVÉKENYSÉGÉRŐL (Az évértékelő rövidített változata)

AZ EGYESÜLET SZERVEZETI ÉLETE:

A 2010-es év jelentős változásokat hozott Balatonfüred kulturális intézményrendszerében. A Nonprofit KFT. Kezelésébe került a megnyíló Vaszary-villa, a megújult Jókai Múzeum és a Városi Múzeum. Az utóbbiba átkerült a helyismereti anyag egy része is. Itt kutathatnak, dolgoznak tagtársaink, munkatársaink, segítőkink. Három kutatónap áll az érdeklődők rendelkezésére (szerda, csütörtök, péntek 10-18 óráig). Egyesületi napunkat az Arany J. utcában tartjuk minden hónap első hétfőjén. Tagtársaink továbbra is gazdagítják adományaikkal a Helytörténeti Gyűjteményt, melyet ezúton is megköszönünk (Egervári Tivadar, Elek Miklós, Gazsi József, Karika Erzsébet, Pálffy Károlyné, Szabó Lóránt, Szabó Lórántné, Tóth Attila, Z. Karkovány Judit).

Tagtársaink közül az elmúlt esztendőben hárman hunytak el: Szekeres Mihályné, Somogyi Pál és Tilesch Nándor. Együttérzésünket temetéseiken való részvételünkkel és a megemlékezés koszorúival is kifejeztük.

Taglétszámunk jelenleg 71 fő. Ezúton szeretném jelezni, hogy költségeink jelentősen megnövekedtek, ezért az elnökség nevében tisztelettel kérem, hogy fogadják el az alábbi javaslatokat:

- a Füredi Históriat a jövőben, a Városi Múzeumban szíveskedjenek átvenni,
- költségkímélés miatt Hírleveleink egyszerre több programra is meghívják tagtársainkat,
- az elnökség javasolja a tagdíj 1000 Ft-ra való emelését.

A 2010-ES ESZTENDŐ ESEMÉNYEI KÖZÖSSÉGÜNKBEN:

Az elmúlt esztendőben is koszorúzással képviseltette magát egyesületünk a város politikamentes ünnepségein. A Magyar Sajtó Napján Baán Beáta felelős szerkesztő és Szenfnerné Varga Anikó elnök koszorúzta meg Györök György emléktábláját a Füredi História nevében. Ismételten részt vettünk a Kőszínházi Napok rendezvényein a Kisfaludy szobornál és az arácsi református temetőben. Az emlékezés virágait Bertók Gyula elnökségi tag és Szenfnerné Varga Anikó elnök helyezték el.

Szeptemberi egyesületi napunkon Molnár Judit tagtársunk, önkormányzati képviselő a Kiserdő felújításáról tartott tájékoztatást, nagy érdeklődés mellett.

Októberben Tóth Györgyi, egyesületi titkárunk vezetésével ingyenes látogatásra volt lehetősége tagtársainknak a Városi Múzeumban.

Novemberben Takács Miklós tagtársunkat, önkormányzati képviselőt kértük fel előadásra, abból az alkalomból, hogy 175 éve látogatott Füredre Paget János angol orvos, európai utazó, később magyar szabadságharcos, erdélyi gazda. Köszönjük, hogy kutatásának eredményeit megosztotta velünk.

Egyesületi nap keretében találkozott tagságunk az immár hagyományossá vált adventi teadélutánunkon. Köszönjük a helyet a Városi Könyvtár igazgató asszonyának, tagtársunknak Sárköziné Sároviits Hajnalkának és mindazoknak, akik segítettek kellemessé tenni ezt délutánt.

Egyesületünk kiemelt rendezvénye volt Pálóczi Horváth Ádám mérnök, költő, népdalgyűjtő születésének 250. évfordulójára szervezett emlékünnepeink. A református templomban Miklós Ferenc lelkész ünnepi istentiszteletet tartott, a templom előtt pedig dr. Ács Anna muzeológus, szakmai igazgató tagtársunk szép és tartalmas beszédet mondott. A templom falán található emléktáblát egyesületünk nevében Karika Erzsébet elnökségi tagunk és Elek Miklós tagtársunk koszorúzta meg. Köszönjük a balatonfüredi egyházközség énekharának részvételét és Bánó Veronika kórusvezetőnek, hogy a felkérést elfogadta.

Ugyancsak májusban a Városi Művelődési Idegenforgalmi és Sportosztály felkérésére a Jókai napok rendezvénysorozatában kaptunk feladatot. Mi fogadtuk a pápai Jókai-kör tagjait a Városi Múzeumban, ahol megismerkedtünk az egyesület múltjával, jelenével, meghallgattuk irodalmi önképző körüknek műsorát.

Júliusban Bartha László tagtársunk kezdeményezésére és az ő elgondolását támogatók kivitelezésével a református temetőben kopjafát állítottunk az ötvenes években meghurcolt gazdák és családjaik emlékére. Az ünnepség megszervezésére egye-

sületünket kérte fel. A meghívók tervezéséért, a zenei közreműködő felkéréséért titkárunknak mondunk köszönetet. Levezetését Sarkady Tamás tagtársunk vállalta, az ünnepi beszédet egyesületünk elnöke mondta. Végül a kopjafát a történelmi egyházak papjai megáldották.

Július 5-9-ig az egyesület helytörténeti tábort titkárunk, Tóth Györgyi szervezte és vezette. Örömmel és az egyesületi tagság utánpótlásának reménységével tölt el bennünket, hogy a tábor iránt nagy volt az érdeklődés (28 fő).

Folyóiratunk ebben az esztendőben is városunk önkormányzata, valamint az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázati támogatásával jelenhetett meg. A lapszámokban 6 tagtársunk publikált: dr. Ács Anna, Kurutzné Kovács Márta, dr. Lichnechert András, Némethné Rácz Lídia, Szenfnerné Varga Anikó, Z. Karkovány Judit. Külön köszönetet mondunk Némethné Rácz Lídia tagtársunknak, aki önzetlenül és egyedül válogatta és szerkesztette a Füredi História X. évfolyamának 2. számát.

A folyóirat megjelenésének 10. évében az elnökség úgy döntött, hogy megpróbálja működtetni a szaklektorok rendszerét. Ez azt jelenti, hogy a felelős szerkesztő kéri fel az egyes számok szakértőit, mivel az állandó szerkesztőbizottság különböző okok miatt nem működött hatékonyan. Ugyanekkor az elnökség felkérte a felelős szerkesztőt, hogy minden esztendőben a beszámoló közgyűlésen ismertesse elképzeléseit, terveit a következő évről.

2010-ben két tagtársunk könyve került az olvasókhoz. Dr. Rácz János „*Halászat Balatonfüreden és környékén*” című munkája áprilisban jelent meg. Szeptemberben pedig Polonyiné Herczeg Edit - Simon Károly „*Füredi ifjúság*” címmel idézték fel,

hogy milyen volt Balatonfüred a harmincas – ötvenes években és miként lehetett itt élni akkoriban.

Októberben a Füredi arcélek rendezvénysorozat vendége volt Glatz László tagtársunk a Városi Múzeumban. A kellemes hangulatú esten egyesületünkben többen részt vettünk.

ELISMERÉSEK – KAPCSOLATOK:

2010-ben a Balatonfüred Városért Közalapítvány Kulturális nagykövete kitüntetett címet adományozta Z. Karkovány Judit és Szenfnerné Varga Anikó tagtársunknak.

A Honismereti Szövetség jubileumi emléklapját kapták a honismereti mozgalomban végzett kiemelkedő munkásságukért: Elek Miklós, Gubicza Ferenc, Karika Erzsébet tagtársaink.

Tóth Györgyi titkárunkat a Veszprém megyei Honismereti Egyesület elnökségi tagjává választották.

Dr. Ács Annát pedig az ellenőrző bizottság tagjává újra választották.

Gratulálunk tagtársainknak.

Ebben az évben egyesületünk tevékenységét támogatta:

- Városi Könyvtár
- Városi Művelődési Központ
- Balatonfüred Város Önkormányzata (ezen belül a Humán Erőforrás Bizottság)
- Balatonfüred Városért Közalapítvány
- Balatonfüredi Napló
- Füred TV
- Tóth-Bencze Tamás a Városi Múzeum munkatársa
- Borbély Krisztián a Városi Könyvtár informatikusa
- Pethő Csaba vállalkozó

***Minden Kedves Olvasónknak
Békés Karácsonyt
és eredményekben gazdag
Boldog Új Esztendőt
kívánunk!***

A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ SZEMÉLYEK

2011

Balassagyarmat

Horthy István

Balatonfüred

Ambrus András
Benke Gábor
Benke Györgyné
dr. Benkő Ákosné
Berta Lajos †
Budáné Bocsor Ágnes
Elek Miklós
Glatz László
Gönczi Kálmánné
Grimm József
Gubicza Ferenc
Németh Ákosné
Pálffy Károly
Pálffy Károlyné
Pardy Gábor
Schneider Ferenc
Simonné Zákonyi Tünde
Soltész Mária
Sz.Z. (Sziklai Zoltán) †

Wágner Tamás

Balatonszőlős

Küronya Bence

Budapest

Ajtós Éva
Csernussi Gábor
dr. Cserny Tibor
Gantner István
dr. Honti József
ifj. Karácsony Sándor
Kutnyánszky Csaba
dr. Németh László
Reichardt Ferenc

Cellödömlök

Hetényi József

Csopak

Steinhausz György

Eplény

Tóth-Bencze Tamás

Nemesvámos

Praznovszky Mihály

Pápa

Balázs László

Ráckeve

Tóth András

Siófok

id. vitéz Pordán József
Segesdy Katalin

Tapolca

Németh István Péter

Tihany

Spang Gyula

Veszprém

Kupcsik Gáborné
Lichtneckert András

Zánka

Jónás Sándor

A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ INTÉZMÉNYEK

Balatonfüred

Állami Szívkórház
Balatonfüred Kulturális Közgyűjtemény Fenntartó
Nonprofit Kft.

Balatonfüredi Reformkori Hagyományőrzők Társasága

Tourinform Iroda

Polgármesteri Hivatal

Városi Művelődési Központ

Az adományozóknak ezúton mondunk ismételt köszönetet.
Összeállították: Tóth György és Tóth-Bencze Tamás könyvtárosok

HELYREIGAZÍTÁS

A „Balatonfüred az évszámok tükrében” című könyv 171. oldalán, a 2. hasáb 6. bekezdésében, valamint 174. oldalán, a 2. hasáb 2. bekezdésében sajnálatos módon elírás történt. A szöveg helyesen a 171. oldalon: Felállították Beretvás Csanád „Hárfa” szobrát a Vasút utcai szoborparkban. A 174. oldalon a helyes szöveg a következő: Felállították Beretvás Csanád „Kibontakozás” szobrát a Flamingó Hotel (Széchenyi u. 16.) előtt.

